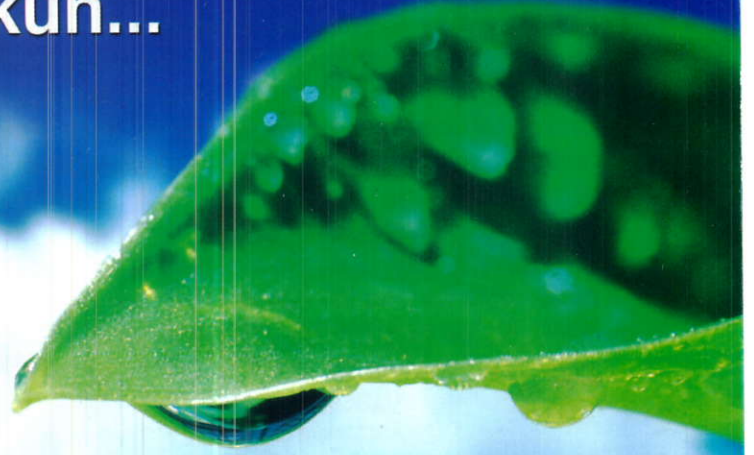

ezinc

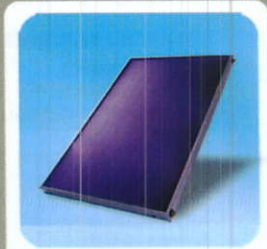
Güneşe Ezinç'le dokun...

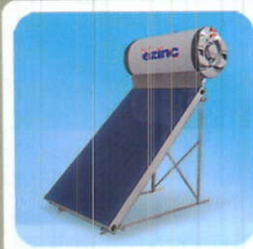
Konfor

Verim

Hijyen

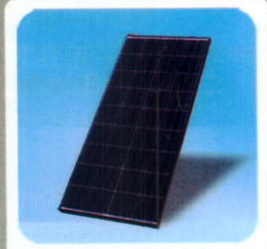
GÜNEŞ KOLLEKTÖRLERİ

SİSTEMLER

BOYLERLER

GÜNEŞ PİLLERİ

EZİNÇ METAL SAN. ve TİC. A. Ş.

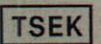
Organize Sanayi Bölgesi 23.Cad.

No: 31 Kayseri / TÜRKİYE

Tel.: 0 352 321 13 21

Fax: 0 352 321 13 25

e-mail: satis@ezinc.com.tr

Yıl : 17
Sayı : 97
Eylül-Ekim 2010

SAHİBİ

DOĞU TÜRKİSTAN
KÜLTÜR VE DAYANIŞMA DERNEĞİ
GENEL MERKEZ ADINA
Seyit TÜMTÜRK

GENEL YAYIN MÜDÜRÜ

Oktay BOZKURT

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Ebubekir TÜRKSOY

EDİTÖR

M. Dursun SÜYDÜNLÜ
editor@gokbayrak.com

HABER MÜDÜRÜ

Abdulkahim SELÇUK

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Alimcan İNAYET
Prof. Dr. Metin KARAÖRS
Prof. Dr. Remzi KILIÇ
Prof. Dr. Uygur TAZEBEY
Prof. Dr. Zekeriya KİTAPÇI
Yard. Doç. Erkin EMET

REKLAM ve ABONE

Oktay BOZKURT
oktaybozkurt@gokbayrak.com
Gsm: 0535 461 38 93

2010 YILI ABONE BEDELİ

Yurt İçi Abone : 30 TL | Resmi Taahhütlü Abone : 60 TL
Avrupa : 25 Euro | Diğer ülkeler : 35\$

YURT İÇİ POSTA ÇEKİ

Oktay BOZKURT : 692046

BANKA HAVALESİ (EFT)

Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği
İş Bankası Kayseri Şubesi

TL TR 22 0006 4000 001 5300 1944272
EUR TR 22 0006 4000 002 5300 0172164
USD TR 28 0006 4000 002 5300 4059137
CHF TR 97 0006 4000 002 5300 4059156

İDARE YERİ & YAZISMA ADRESİ

Hoca Ahmet Yesevi Mh. Türkistan Evleri 44. Sk. 28/A
38090 Kocasinan / KAYSERİ - TÜRKİYE
Tel: (0352) 339 39 65 | Fax: (0352) 337 35 04
Web: www.gokbayrak.com
E-mail: gokbayrak@gokbayrak.com
ISSN 1303 - 5282

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazara aittir. Gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlansın iade edilmez. İsim zikredilerek iktibas edilebilir.

tasarım **maart**
grafik & proje tasarım hizmetleri
www.maart.com.tr

baskı **Cihan Ofset**
cihanmekaoffset@gmail.com
0352 322 02 00

■ **Abdulhekim Mahsum HACI 1925-1993)**

Dr. Alimcan ATAULLAH (Buğda) *

4

TEMSİLCİLERİMİZ	ADI SOYADI	TELEFON	FAX	CEP TEL
GENEL MERKEZ	OKTAY BOZKURT	0.352 339 39 65	0.352 337 35 04	0.535 461 38 93
ANKARA ŞUBE	HAYRULLAH EFENDİGİL	0.312 473 00 83	0.312 473 00 83	0.535 735 05 40

YURT DIŞI TEMSİLCİLİKLERİMİZ

ALMANYA	DOLGUN İSA	0049 179 651 98 60
ALMANYA	DİLŞAD HAZNECİ	0049 172 999 23 32
AVUSTURALYA	HÜSEYİN HASAN	00411 492 01 19
AMERİKA	NURY TURKEL	00202 255 68 48
AMERİKA	GULAMETİN PAHTA	00516 542 46 69
İNGİLTERE	ENVER TOHTI	0044 078 631 160 77
MAKEDONYA	ÖĞULLAR DERNEĞİ	0038971 49 49 49
HOLLANDA	SADIKJAY SELEY	006 458 58 110
İSVİÇRE	KARAHAN ENDİLLİ	0041 48 49 54 707
KANADA	RUKİYE TURDİSH	001 647 210 66 56
KANADA	KAMİL TURSUN	001 780 665 20 34
KANADA	TUYGHUN ABDULVELİ	00416 878 58 60
KAZAKİSTAN	KHAHRİMAN GOJAMBERDİ	0073272 - 280670
KIRGIZİSTAN	ROZİMEHMET ABDULBAKİEV	00996-312-240616
S.ARABİSTAN	SİRAJİDDİN AZİZİ	00966 54511612
JAPONYA	İLHAM MAHMUT	08145 827 28 44

YURT İÇİ TEMSİLCİLİKLERİMİZ

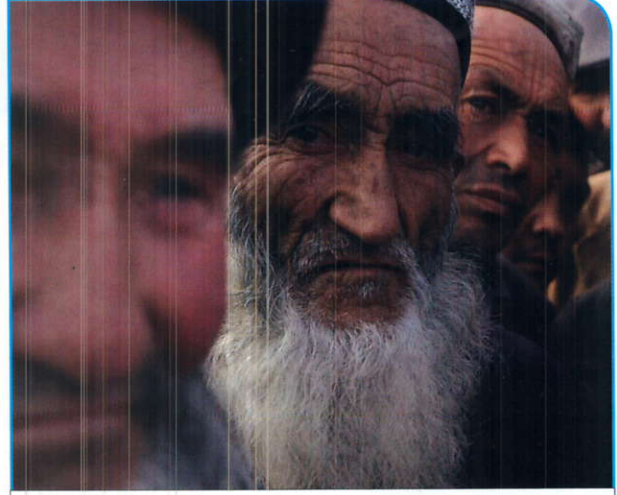
AYDIN	ÖZGÜR SEÇKİN	0537 935 42 14
AFYON	ERHAN SOLMAZ	0505 579 06 58
ANTALYA	ERDOĞAN KIRMIZIOĞLU	0505 866 06 06
BURSA	CANER KARA	0539 837 14 28
BURSA	OĞUZ EMRE BAYRAK	0506 564 13 27
ÇANAKKALE	İLYAS ÇOLAK	0543 274 22 04
DENİZLİ	SELAMİ ÇAĞDAŞ	0554 840 13 03
ESKİŞEHİR	UMMUHAN AKA	0543 849 97 68
ESKİŞEHİR	CANAN TÖREN	0545 432 53 65
MARMARİS/MUĞLA	AHMET YILMAZ	0543 594 51 11
FETHİYE/MUĞLA	ALİ DEMİRTAŞ	0533 623 32 42
GAZİANTEP	MEHMET YILDIZGİL	0546 946 32 73
GAZİANTEP	ALPER KAYA	0507 771 42 48
HATAY	M.ÖNER ÇETİNKAYA	0532 205 02 11
HATAY	YAĞIZ KIZILKAYA	0506 523 16 56
İSTANBUL	GÜRHAN ATAN	0555 253 41 52
İSTANBUL	MUHAMMET EBZAL	0533 961 73 16
İSTANBUL	HÜLYA YILDIRIM	0537 593 82 86
İZMİR	ALİ ÇAĞIN	0536 410 87 48
İZMİR	HASAN ORHAN	0533 218 34 76
KARAMAN	AHMET SEYFİ ESER	0542 436 77 30
K.MARAŞ	OSMAN TOPAL	0542 675 64 10
K.MARAŞ	ALPARSLAN KENGER	0542 323 86 42
KİRŞEHİR	HAKAN KARAKAYA	0544 614 78 14
KARS	ÜMİT ÖZTÜRK	0506 625 67 00
KONYA	MEHMET UĞURLU	0536 629 87 82
NİĞDE	REMZİ KILIÇ	0536 467 09 19
NİĞDE	BAHADİR ÇELİKBAŞ	0542 594 48 94
SAMSUN	ADEM BAHADIR	0544 246 55 55
ŞANLIURFA	İMAM HÜSEYİN SAVAŞ	0505 463 63 63
TRABZON	YUSUF ZİYA SOYTÜRK	0532 472 24 20
TRABZON	ÜMİT ÖZTÜRK	0506 625 67 00
VAN	MUSTAFA ARIK	0545 487 47 37
ZONGULDAK	MEHMET DURMAZ	0535 580 84 06

■ Doğu Türkistan ve Çin'in Güvenliği

Sonay BATUR

9

■ Uygur Projesi

Prof.Dr.Elena Ostrovskaya

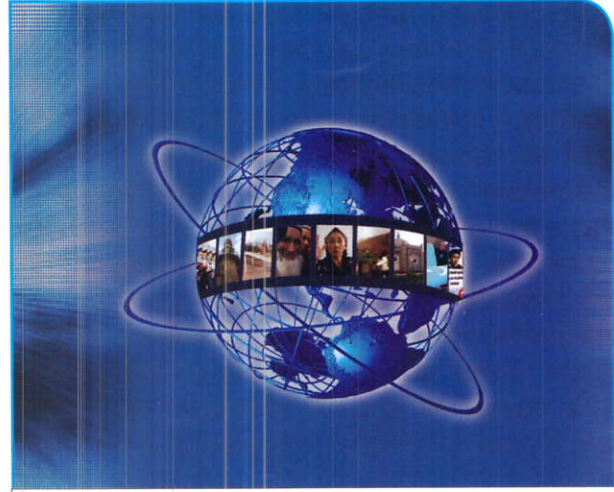
12

■ Doğu Türkistan'da Öksüz Bir Bölge

Ömer Faruk Yılmaz

15

■ Doğu Türkistan'dan Haberler

Gökbayrak

15

■ Faaliyetlerimiz

Gökbayrak

22

■ Şarkı Türkistan Tarihi

M.Emin Buğra

29

Doğu Türkistan Maarif Hareketinin Önderi Abdulhekim MAKSUM Hacı (1925 – 1993) Hayatı

Dr. Alimcan ATAULLAH (Buğda) *

21. Asır Doğu Türkistan maarif hareketinin önderi, eğitimci, Şair, düşünür din adamı Abdulhekim Mahsum Hacı, 1925 yılında Doğu Türkistan'ın Hoten iline bağlı Guma ilçesinde saygın bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Babası Abdulcelil Damolla Hacı (1896-1938), zamanında Doğu Türkistan'daki büyük din

adamı, entelektüel, Şair, Türkistan'ın en ünlü medreselerinden Kaşgar Hanlık Medresesi'nin Şeyhi Abdulkadir Damolla (1882 – 1924)'da yüksek tahsil almış birisi idi. Abdulcelil Damolla hacı, oğlu Abdulhekim Mahsum Hacı'yı kendisinin açmış olduğu medresede itina ile yetiştirdi. 1932 yılında Hoten'de Çin istilasına karşı yürütülen ayaklanmalarda önemli roller üstendi. Doğu Türkistan'ın bütün bölgelerinde başlayan Çin'e karşı ayaklanma neticesinde 1933 yılında Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti kuruldu. Maalesef bu İslam Cumhuriyeti, 19 ay sonra Rus – Çin işbirliği ile ortadan kaldırıldı. Bu cumhuriyetin kuruluşuna iştirak etmiş ne kadar insan varsa çoğunluğu Çinliler tarafından idam edildi. Durumun vahametini fark eden Abdulcelil Damolla Hacı, 1934 yılında oğlu Abdulhekim Mahsum Hacı ile beraber Hindistan'a hicret etti. 3 yıl süren bu hicret yolcuğu sırasında Abdulcelil Damolla Hacı, oğluyla beraber Hac yapmak için Mekke'ye gitti. Hac yaptıktan sonra Mısır ve Türkiye'yi dolaşarak Doğu Türkistan'a geri döndü. Doğu Türkistan'da 1937 yılından 1942'ye kadar Şing Şi Sey ve işbirliğindekiler tarafından 250 binden fazla alim, okumuş ve o bölgede halkın teveccühünü kazanmış kişiler tutuklanarak hunharca katledilmiştir. Hicret hayatını sonlandırıp memleketine yeni dönen Abdulcelil Damolla Hacı ve oğlu, Şing Şi Sey askerleri tarafından yakalanıp hapse atıldı. Abdulcelil Damolla Hacı, Eneshan Törem, Seyyidina Efendim gibi bölgede halkın teveccühünü

kazanmış birçok alim ile birlikte, 1937 yılında Yarkent Nahiyesine bağlı Korvat kumluğunda, Şing Şi Sey cellatları tarafından diri diri kuma gömülüp şehit edildi. Abdulhekim Mahsum Hacı ise, yaşının küçük olması sebebiyle 6 ay hapiste tutulduktan sonra salıverildi. Abdulhekim Mahsum Hacı, hapisten çıktıktan sonra memleketi Guma'ya döndü ve eğitimine devam etti. 1944'de Doğu Türkistan'da ikinci defa devlet kurulduktan hemen sonra 1945 yılında, Kaşgar Hanlık Medresesi'ne giderek yüksek tahsil aldı. 1948 yılında okulu birincilikle tamamlayıp, Kargalık halkının yoğun isteği üzerine Kargalık Nahiyesine yerleşti. Yerleşir yerleşmez, Kargalık'taki tanınan alim ve bilgin kişilerden Abdulhamid Raşidin (1924 –1981) ve Yasin Ahun Damolla (v. 1976) ile birlikte eğitime başladı. Kaşgar ve Hoten bölgelerinden gelen yüzlerce talebelere ders verdi. Abdulhekim Mahsum Hacı, 1950 yılında Abdulhamid Raşidin ve Yasin Ahun Damolla ile birlikte "Milli Akartış Uyuşması (Milli Maarif Cemiyeti)"ni kurdu. Cemiyetin amacı, halkın dini ve milli bilincini yükseltmek, dini ve milli şuura sahip nesiller yetiştirmek idi. Bu cemiyet, dört sene devam etti. Cemiyetin faaliyeti Doğu Türkistan'daki diğer bölgeleri etkiledi. Bu dört yıllık sürede binlerce talebe yetişti, birçok bölgede buna benzer cemiyetler kuruldu. Doğu Türkistan'ı 1949 yılında işgal eden Kızıl Çin, Doğu Türkistan'a tam hâkim olmaya başlamasıyla, 1954 yılında bu cemiyeti kapattı. Abdulhekim Mahsum Hacı ve arkadaşlarını yakalayıp hapse attı. Çin hapishanelerinde çok ağır işkence gördü. 7 Şubat 1955'de Hoten, Kaşgar bölgelerinde Çin komünist yönetimine karşı silahlı mücadelenin başlaması sebebiyle, Çin, Doğu Türkistan halkını sinirlendirmemek için hapse attığı bir çok alim ve düşünürü serbest bıraktı. Abdulhekim Mahsum Hacı ve arkadaşları Kasım 1956 da hapisten çıktı. Abdulhekim Mahsum Hacı'nın hapishaneden çıktığını duyan talebeleri, Doğu Türkistan'ın çeşitli bölgelerinden hemen Kargalık'a gelmeye

başlamış ve Abdulhekim Mahsum Hacı tekrar eğitim faaliyetini başlatmıştır. Bu defa eğitimini daha çok gizli yürütmüş, talebelerini Kargalık Nahiyesinin bölgelerine dağıtmış ve dolaşarak eğitim vermiştir.

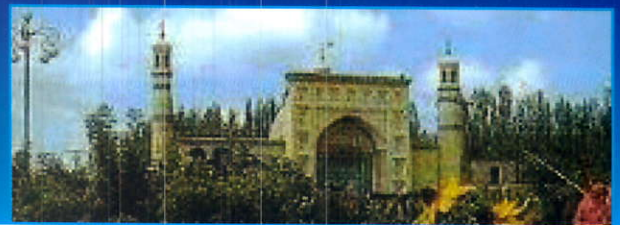
Doğu Türkistan genelinde 1957 ve 1958 yılların da komünist Çin'e karşı silahlı ayaklanma olmuş, bu mücadeleye liderlik yapan veya önderlik eden birçok insan yakalanmıştır. Yakalananlar içinde birçoğunun Abdulhekim Mahsum Hacı'nın talebelerinin olduğu anlaşılınca komünist Çin, Abdulhekim Mahsum Hacı'yı birçok talebesiyle birlikte gözaltına almıştır. Abdulhekim Mahsum Hacı, 1959 yılında komünist Çin tarafından,

müebbet hapis cezasına çarptırıldı. Hapis hayatı sürgün edilmişçesine memleketinden 500 km uzaklıktaki Feyzâvat Kalgaç cezaevinde geçti. Hapiste görmediği Çin işkencesi kalmadı. Domuz ahırlarında domuz bakıcılığı gibi, ağır koşullar içinde çalıştırıldı, Azılı katil ve hırsızların içine bırakılıp dövüldü. Hapisten çıktığında, el, ayak ve vücudunda yumruk büyüklüğünde sert etler vardı. Ne olduğunu sorduğumda, aylarca el ve ayaklarında takılı kalan kelepçe ve dayak izleri olduğunu söylemişti. Günde 50 gramlık mısır ekmeğiyle hayatta kalmaya çalışırken şöyle diyordu: "Bir gün yiyip bir gün oruç tutmasaydım, hayatta kalmazdım". Bir vakit bile namazını terk etmemiş, teyemmümle namazlarını eda etmiş. Abdulhekim Mahsum Hacı, hapisanede bile dini tebliğ ile meşgul oldu. Her fırsatta etrafındaki insanlara dini tebliğ

etti, sabretmeye ve inançlarını kaybetmemeye çağırdı. Birçok insan hapisanede birer ilim ve hizmet ehli olarak yetişti. Ziyarete gelen talebelerine dini davet ve eğitim faaliyetine devam etmesi için telkinde bulundu. Onlara zor şartlar altında İslama davetin nasıl yapılacağı ve nasıl eğitim yapılacağı hususunda yol gösterdi. Komünist Çin'in başındaki diktatör ve faşist Mao'nun 1976 yılında ölmesi ile Çin'de biraz yumuşama oldu. Çin genelinde birçok insan hapisten çıktı. Abdulhekim Mahsum Hacı, 3 yıl sonra 12 Mart 1979 tarihinde 20 yıllık hapis hayatını tamamlayıp Kargalık'a geldi. Abdulhekim Mahsum Hacı'yı Kargalık'ta talebeleri ve kalabalık halk coşkuyla karşıladı. Evine Çinliler tarafından el konulmuştu. Ailesi Guma'ya gitmişti. Abdulhekim Mahsum Hacı hapisteyken, ailesinin tüm zorluklarını Kardeşi Hamithan Mahsum Hacı (1927 – 2009) ve talebeleri üstlendi. Talebeleri Abdulhekim Mahsum Hacı'ya hemen ev hazırladı. Abdulhekim Mahsum Hacı, eve yerleşir yerleşmez müderrislik yapan talebelerini toplayıp, mevcut durumu öğrendikten sonra, tekrar eğitim faaliyetine başladı. Komünist Çin, 1980 yılından sonra "dışarı açılma politikası" adı altında, Çin genelinde her alanda bazı yumuşama politikası uyguladı ve dinî serbestliği ilan etti. Abdulhekim Mahsum Hacı'nın hapisten çıktığını ve yeniden medrese tesis ettiğini duyan talebeleri Doğu Türkistan'ın çeşitli bölgelerinden Kargalık'a akın etti. Bunların içinde Uygur, Özbek, Kazak, Kırgız, Tacik gibi Müslüman Türk gençler bulunmaktaydı. 1985 yılında talebelerinin sayısı 5 bini bulmuştu. Kargalık halkı, tam bir Ensâr gibi davrandı. Kargalık nahiyesinde iki odalı bir evin bir odasını talebelere kalacakları yer için tahsis etmiş, talebelerin ihtiyaçları oradaki hali vakti yerinde olan hayır severler tarafından yapıyordu..

Abdulhekim Mahsum Hacı, Çin devletinin açılım politikasını çok iyi değerlendirdi. Kargalık'ta modern bir medrese teşkil etti. Eski talebelerine farklı mekânlarda medrese açtı ve yeni gelen talebeleri oraya yerleştirdi. Kendisi daha çok yüksek seviyedekilere ders verdi. Talebelerin her türlü

ihtiyaçlarını temin etmek için uğraştı. Kargalık yerel Hükümet, Müslüman halkın yoğun isteği üzerine yıllarca ibadete kapalı olan Kargalık Merkez Camisini ibadete açtı. Hükümet, Kargalık halkının desteği ve teveccühünü kazanan Abdulhekim Mahsum Hacı'yı imam hatip olarak tayin etti. Abdulhekim Mahsum Hacı, ömrünün sonuna kadar bu camide imam ve hatiplik yaptı. Burada vaaz ve irşatla meşgul oldu. Halkın her türlü sorunlarını çözmek için uğraş verdi. Neredeyse bir müftü, bir hakim, gibi çalıştı. Çünkü Müslüman halk, nikah, miras, gibi bir çok konuda eski gelenekleri olan "imam'a müracaat etme" adetini hala sürdürmekte. Abdulhekim Mahsum Hacı, İslamî daveti avama ulaştırmak amacıyla, 1983 yılında "Ziya Hatme (Aydınlatma Hatmisi)" adı altında davet ve irşat faaliyeti başlattı. Kargalık'taki ileri gelen aksakal ve aydın kişilerden bir gurup oluşturarak başta Kargalık ilçesi olmak üzere civar ilçe ve kasabalarda halka hitap ediyordu. Bu toplantılara 10 binlerce insan iştirak ediyor, hoparlörlerle vaaz ve tebliğ yapılıyordu. Bu faaliyetler 1988 yılına kadar devam etti. Abdulhekim Mahsum Hacı, 1985 yılında hac için Mekke'ye geldi. Hac dönüşü İstanbul'a uğradı. İstanbul'da hemşerilerinin büyük iltifatına mazhar oldu. Merhum İsa Yusuf Alptekin'le görüşerek Doğu Türkistan'daki durum ve Doğu Türkistan'ın geleceği konusunda fikir alışverişinde bulundu. Hemşerilerin Türkiye'de kalması için ısrar etmesine rağmen, Doğu Türkistan'daki hizmetin önemini vurgulayarak Doğu Türkistan'a döndü. Bu zaman zarfı içinde talebeleri, Kargalık'taki eğitim faaliyetini hiç aksatmadı. Kızıl Çin, açılım politikası çerçevesinde camilere imam hatip yetiştirmek amacıyla, yıllarca kapattığı Kaşgar'daki tarihi Hanlık Medresesini açtı. Burada 6 aylık kısa dönem Kur'an Kursu açarak, Kursu Kaşgar il ve ilçelerinden 100 civarında imam ve müezzin getirdi. Abdulhekim Mahsum Hacı, Başmüderis olarak tayin edildi, 1986-1987 yıllarında bu Kur'an Kursunda ders verdi. Abdulhekim Mahsum Hacı'nın Kargalık'taki birçok talebesi Kaşgar'a beraber geldi ve Kaşgar şehri ve civar illerden çok sayıda talebe Abdulhekim Mahsum Hacı'den eğitim

almak için geldi. Komünist Çin, Müslüman ülkelerle ilişkilerini geliştirmek amacıyla, 1987 yılında Doğu Türkistan'ın Başkenti Urumçi'de "Doğu Türkistan İslam Enstitüsü" okulu açtı. Bu enstitüye ilk etapta Doğu Türkistan'ın bütün bölgelerinden 5 yıllığına öğrenci getirdi. Öğrencilerin içinde Uygur, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Sala, Tacik gibi Müslüman milletler vardı. Enstitüde bu öğrencilere dini eğitim verecek hoca olmadığı için, Doğu Türkistan'ın değişik bölgelerinden dini tahsili yüksek olan hocaları anlaşmalı hoca olarak okula getirtti. Abdulhekim Mahsum Hacı, 1988 - 1990 yıllarında "Doğu Türkistan İslam Enstitüsü"nde hocalık yaptı. Komünist Çin, 1989 yılında Çin geleninde doğum kontrolü siyasetini devreye soktu. Bunu Doğu Türkistan'da genellikle köylerde şiddetle uyguladı. Çin'in kürtaj uygulaması neticesinde çok sayıda bebek ve annesi hayatını kaybetti. Çin'in kürtaj siyasetini protesto etmek maksadıyla, Doğu Türkistan'ın Barın kasabasında 500 civarında kişi gösteri yaptı. Çin, bu gösteriye silahla karşılık verince, bu gösteri çatışmaya dönüştü. Yüzlerce insan şehit oldu. Bu gösteriye katılanlar içinde Abdulhekim Mahsum Hacı'nın da talebeleri olduğu haberini alan Çin, Abdulhekim Mahsum Hacı'yı okuldan uzaklaştırdı ve memleketi Kargalık'a gönderdi. Abdulhekim Mahsum Hacı'nın Kargalık'taki medresesi'de kapatıldı. Birçok talebesi tutuklandı. Halkın infialinden korkan Çin, Abdulhekim Mahsum Hacı'yı tutuklamaya cüret edemedi.

Abdulhekim Mahsum Hacı, hayatının son üç yılını daha çok gizli davet, halkı irşad, ile geçirdi. Davet edildiği yerlere iştirak ederek, halkı kendi dini ve milli değerlerine sahip çıkmaya çağırdı. 1988 yılından itibaren Doğu Türkistan'da itikad ve mezhep farklılığı ortaya çıkmaya başladı. Bunun nedeni, Hac veya eğitim amacı ile yurt dışına gidenlerin bazı dini eserleri getirmeleri ve bazı gençlerin yurt dışında eğitim görmesi idi. Bunun neticesinde eski din adamı ve alimler ile yurt dışında eğitim alan gençler arasında çok büyük kırgınlıklar oluştu. Abdulhekim Mahsum Hacı, bunların arasını ıslah etmeye çalıştı. Her iki tarafa milletin içinde bulunduğu durumu göz önüne getirmeleri

gerektiğini vurguladı. Doğu Türkistan halkının 1000 yıldır Müslüman yaşadığını, Türkistan halkının Hanefi mezhebini benimsediğini söyleyen Abdulhekim Mahsum Hacı, din adamlarının halkın benimsemiş sağlam itikadı ve mezhebiyle uğraşmanın yerine, halka daha çok dinini öğretmeye, kendi dini ve milli kimliğini muhafaza etmeleri için çaba göstermeye davet etti. Onlarla tek tek görüştü. Milletın birliği ve beraberliğini pekiştirmek için gerektiğinde uzak yerlere defalarca gitti.19 Haziran 1993 tarihinde Abdulhekim Mahsum Hacı, Allah'ın rahmetine kavuştu. Vefat ettiği gün akşam namazı kılmak için abdestini alıp, namaza duracağı anda vefat etmiştir Bütün Doğu Türkistan halkı merhumun vefat haberinden sarsıldı. Çin'in cenaze namazına diğer bölgelerden halkın katılmasını yasaklamasına rağmen, Merhumun cenazesine 10 binlerce insan iştirak etti. Cenazeye Kaşgar ve Hoten bölgelerinden Kargalık nahiyesine giden yollar, Çin polisleri tarafından kesildi. Cenazede olay çıkmasından korkan Çinliler, olağanüstü durum ilan ederek Kargalık nahiyesine sevenlerinin gelmesini önlemiş olmasına rağmen kalabalık bir tören oldu. Komünist Çin, Abdulhekim Mahsum Hacı'nın idealini onun vefatından sonra anlamaya başladı. Çin'in resmi gazetelerinde Abdulhekim Mahsum Hacı'yı suçlayan makaleler yazıldı . Makale ve yazılarda Abdulhekim Mahsum Hacı'yı Doğu Türkistan halkına dine davet etmekle bölücülüğe teşvik ve ateizme karşı büyük tehlike oluşturduğunu iddia etti. Abdulhekim Mahsum Hacı'nın talebelerini birer birer tutukladı.. Onun vaaz kasetleri toplatıldı.

İlmi Kişiliği:

Abdulhekim Mahsum Hacı, üstün zeka ve hafızaya sahipti. Ders sırasında çok küçük yaşlarda başından geçen olayları tarihleriyle ayrıntılı olarak anlatırdı. Medresesinde Abdulhekim Mahsum Hacı'nın dersine iştirak eden talebelerinin sayısı bazen 150 kişiyi bulurdu. Derse gelmeyenleri tespit eder, ertesi gün derse gelmeyenleri sorguya çekerdi. Arapça ve Farsça dili çok iyi biliyordu ve çok iyi konuşabiliyordu. Makale ve şiir yazabiliyordu. Kadı Beydavî, Hidaye, Miftahu'lUlûm, Elfiye

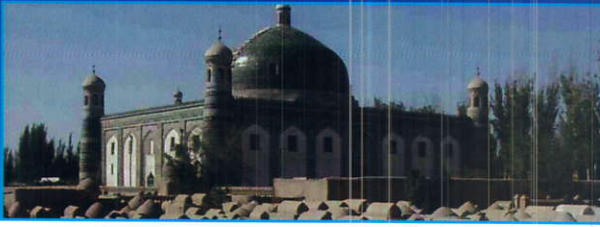
İbn Malik, Makamât-i Harirî, Mesnevî gibi çoğu dersi ezbere öğretiyordu. Gündüz dikkat çekmemek ve dersleri yetiştirmek için, Abdulhekim Mahsum Hacı çoğu dersi sabah akşam veriyordu. Sabah dersi saat 03.00'te başlıyordu. Sabah namazına kadar birinci grubun dersini öğretiyordu. Sabah namazından sonra camide cemaate vaaz ve sohbet veriyordu. Saat 10.00'da öğlen Namazına kadar ikinci gruba ders veriyordu. 3. Grubun dersini ise ikindi namazından sonra veriyordu. 4. Grubun dersi kışın Yatsı namazından sonra, yazın ise Akşam namazından sonra başlıyordu. Her grupta 50 ile 150 civarında talebe bulunuyordu. Diğer vakitlerinde ise hem istirahat ediyor, hem de halkın düğün ve hatim faaliyetleriyle ilgilenirdi. Bizler sabah derse geldiğimizde, Abdulhekim Mahsum Hacı'nın radyo dinlediğini görürdük bizde iştirak ederdik. Dış dünyadan ve İslam dünyasındaki gelişmelerden haberdardı. Bizlere ders sırasında bazen dış gelişmeler konusundan söz ederdi. Derse başladığımızda okuduğumuz kitabın müellifinin hayatını ince detayıyla anlatırdı. Türk ve Arap edebiyatını çok iyi bilirdi. Ders esnasında bazen ezbere uzun uzun Türkçe, Arapça ve farsça şiirler okuyordu. Talebelerini de şiirler ezberletiyordu.

Eserleri:

1. Tecelli Mucelli

Bu eser, Hüseyinhan Tecelli (1848 – 1927)'in Uygurca, Arapça ve Farsça kaleme aldığı şiirler mecmuasıdır. Eserin bir kısmı Tecelli'nin kendi kalemıyla yazdığı yazma halinde muhafaza edilmiş, bir kısmı ise talebelerinin ezberlediği şeklindedir. Abdulhekim Mahsum Hacı, Tecelli'nin tüm şiirlerini bir araya topladı. Arapça ve Farsça şiirlerini şimdiki zaman Uygur Türkçesine çevirerek, "Tecelli Mucelli" adı altında kitap haline getirdi. Bu eser 1984 yılında Kaşgar Uygur Neşriyatı tarafından neşredildi.

2.Hediyetu'l-Ustazu'n-Nasih, Li Cema'etu't-Tullab fi Nezmi'n-Nesâih

Bu eser, 47 mısradan oluşan Arapça şiirler manzumesidir. Bu eser, Abdulhekim Mahsum Hacı'nın "Doğu Türkistan İslam Enstitüsü"nde hocalık yaptığı zamanda kaleme alınmıştır. Abdulhekim Mahsum Hacı eserinde, eseri öğrencilerine hediye ve nasihat olarak kaleme aldığını beyan etmekte. Eğitimin Uygur Müslümanları için hayati önem arz ettiğini vurgulayan Abdulhekim Mahsum Hacı, öğrencileri eğitime daha çok özen göstermeye, geçmiş ulemaya ve büyüklere saygı göstermeye, milletin kendi aralarında bölünme olmaması için ihtilaftan uzak durmaya, Ehli Sünnet yolunda hareket etmeye, Hanefi mezhebinden uzaklaşmamaya davet etmektedir. Abdulhekim Mahsum Hacı'nın bunlardan başka birçok eseri olduğu, Çin'in "Kültür Devrimi" adı altında başlattığı kültürel tahribat sonucu yakıldığı, kaybolduğu ya da talebelerinin Çin mezaliminden korktuğu için orta çıkaramadığı bilinmektedir.

Sonuç:

Abdulhekim Mahsum Hacı, hayatının en verimli çağını hapislerde geçirdi. Çin'in o kadar baskı ve işkencelerine hiç boyun eğmedi. O kendi hayatını Doğu Türkistan halkının cehaletten ve esaretten kurtulmasına bağışladı. Halkının dini ve milli kimliğini korumak için yılmadan usanmadan çaba gösterdi. Ortamı ve vaziyeti çok iyi değerlendirdi. Nerede halkın yararına bir hizmet varsa, oraya koştu. Kimi zaman Çin devletinin idaresinde görev aldı, kimi zaman devlet idarecileriyle iyi geçinir gözüksü. Devletin imkânlarını iyi kullandı. Abdulhekim

Mahsum Hacı'nın etkisiyle Doğu Türkistan'ın her köşesinde binlerce Kur'an Kursu açıldı. Talebeleri Doğu Türkistan'ın içinde Çin'in o kadar baskılarına rağmen dini eğitimi gizli olarak devam ettirdiler. Çin'in baskılarından kurtulup dünyanın çeşitli ülkelerine hicret eden talebeleri de onun yolundan gitmekte, buldukları ülkelerde Doğu Türkistanlıların dini ve milli kimliklerini koruması için uğraş vermektedirler.

Komünist Çin, Doğu Türkistan'ı işgal ettiği 1949 yılından 1980 yılına kadar olanzaman zarfı içinde, Doğu Türkistan halkını dininden kültür değerlerinden tamamen uzaklaştırmak için elinden gelen her tür vahşeti uyguladı. 100 binlerce din alimi, aydın ve okumuş insanı hunharca katletti. 10 binlercesini hapislerde çürüttü. Doğu Türkistan'ın ne kadar tarihi kültür mirasını yaktı ve yıktı. Çin, 40 yıl içinde Uygur alfabesini iki defa değiştirdi. Milleti tarihinden tamamen koparmaya çalıştı. Çin, okullarda ateizm dersi vererek Doğu Türkistan halkını dininden uzaklaştırmaya çalıştı. Abdulhekim Mahsum Hacı'nın hapisten çıkıp kısa zamanda gösterdiği uğraşı neticesinde, Doğu Türkistan halkının kalbi İslam nuru ile yeniden aydınlandı. Doğu Türkistan halkına kaybetmek üzere olan kimliğini yeniden kazandırdı. Cenabı Allah (c.c.), mekânını Cennet eylesin!

DİPNOTLAR

*Abdulhekim Mahsum Hacı'nın akrabası ve talebesi

i- Damolla, Kaşgar Hanlık medresesi tamamlayan ve öğretmenlik yapanlara verilen unvan. Uygur ve Özbekler arasında ileri düzeyde dini bilgiye sahip din bilginlerinin adının arkasına ilave edilir.

ii- Hanlık Medrese, 1300 yıllık tarihe sahip, Kaşgar'daki en eski medreselerden biri. Yakın zamana kadar bu medrese Türkistan coğrafyasının ilim merkezi olmuş, bir çok ilim adamı bu medresede yetişmiştir. Bkz. <http://bilim-kuq.blogbus.com/logs/67082569.html>.

iii- Şin Şi Sey, Milliyetçi Çin (Go Min Dang) tarafından Doğu Türkistan gönderilmiş vali.

iv- Eneshan TÖREM'in kızı Kerime Hanım'ın söylediğine göre, Mümincan Kazak adındaki bir şahıs bu olaya şahit olmuş ve daha sonra bu olayı ve şehit edilen yeri kendisine Abdulhekim Mahsum Hacı'ya söylemiş ve göstermiştir. Abdulhakim Mahsum Hacı, 1987 yılında babasının şehit edildiği yere gidip, şehitler ruhuna hatım merasimi düzenlemiştir.

v- Kargalık, Kaşgar iline 250 Km mesafede, Kaşgar iline bağlı, 600 bin nüfuslu bir ilçe. Bu ilçe Doğu Türkistan'da ilim ehline saygınlığı ile ünlüdür ve bu bölgeden çok sayıda âlim çıkmıştır.

vi- Urumçi Keçlik Gizitisi (Urumçi Akşam Gazetesi)'nin 18 Aralık 2007 tarihli "Çin, Doğu Türkistanlı Terörcülere Ağır Darbe Vurdu" başlıklı makalesinde, Abdulhekim Mahsum Hacı'nı Doğu Türkistan'daki Çin mezalimine karşı yürütülen eylemlerin baş mimarı olarak gösterilmekte.

Doğu Türkistan ve Çin'in Güvenliği

Sonay BATUR / Malmö University Global Political Studies
(International Relations)

Türkçe'ye Çeviren : Coşkun TURGUT

Çin'in Orta Asya sınırını oluşturan bölge Doğu Türkistan'dır. Türk ve Müslüman ve bölgede ki en büyük etnik azınlık olan Uygurlar 16,6 milyonluk nüfusun 7 milyonunu oluşturur. Doğu Türkistan yaklaşık 1 milyon Kazak ve daha az sayıda Kırgız ve Tacik'in de yuvası olduğu için bu bölgenin Orta Asya ile demografik benzerlikleri vardır.

1-) Orta Asya; Asya ile Avrupa arasında bir köprü gibidir. Bu bölgede ki barış ve istikrar Çin'e Avrupa ve ötesine ulaşabilmesi için çok arzuladığı kara rotalarını sağlayacaktır ve hiçbir ülke bu bölgede Çin'den daha fazla barış ve istikrar arzusu duyamaz. Çünkü bu bölgede ki çalkantı veya karışıklık, bölgede ki siyasi ve ekonomik işbirliğinin geleceğini zayıflatır. Çin; Orta Asya sınırındaki Müslüman çoğunluğun bulunduğu Doğu Türkistan'da istikrar istiyor ve bu bölgedeki istikrarsızlık Doğu Türkistan'daki istikrarı kaçınılmaz olarak bozacaktır ve bu durum Çin'in gerçekten kaçınmak istediği bir durumdur.

2-) Bütün Orta Asya ülkelerinin sınır bölgelerinde Uygur nüfus mevcuttur ve Çin'de özellikle ortak sınırlara sahip olduğu ülkelerle iyi ilişkiler kurmak istemektedir. Orta Asya ülkelerindeki bağımsızlık ayrılıkçı unsurları teşvik etmiş ve ilham vermiştir. Uygur ayrılıkçılığı Kazakistan'da aktiftir. Afganistan'daki savaş ve istikrarsızlık Çin'in sınır bölgelerini de etkilemiştir ve Çin, Orta Asya ülkelerindeki istikrarsızlığın kendi güvenliğini de zayıflatacağını fark etmiş ve ayrılıkçılıkla ve aşırılıkla mücadeleyi Orta Asya dış politikasının temel taşı haline koymuştur.

3-) Orta Asya Çin'in milli çıkarları için hayati öneme sahiptir ve Doğu Türkistan'da mücadele vermekte olan aşırı gruplar Orta Asya'da Çin'in istikrarını tehdit etmektedir. Türk kökenli etnik Uygur Müslümanlar bağımsızlıklarını kazanmak için mücadele etmişlerdir ve Çin bu mücadelelerin Tayvan ve Tibet'i de etkilemesinden korkmaktadır. Çin komşuları ile olan sınırlarında istikrar sağlama ihtiyacı hissetmektedir. Bu yüzden Çin hükümeti sınırlarda istikrarı ve güvenliği sağlayabilmek için bölgede ki, tüm ülkeler ile anlaşmalar oluşturmak

ihtiyacı duymuştur.

4-) Bölgesel Güvenlik ve Çin'in Çıkarları Açısından Şangay İşbirliği Organizasyonu; 1996 da Şangay 5 kuruldu ve bunlar bölgede siyasi ve ekonomik istikrar sağlamayı ve Orta Asya'da İslami bağımsızlığı engellemeyi umuyorlardı. Ayrılıkçılığın kontrol altına alınması, Çin'in Doğu Türkistan bölgesinde Çin'in kontrolünün sağlanması açısından önemlidir. Burası Çin'in kuzey batı bölgesidir ve Rusya, Moğolistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan ve Keşmir ile sınırları vardır. Orta Asya ülkelerinin Doğu Türkistan halkıyla ortak kültür, din, dil ve etnik bağları vardır.

5-) Bu açıdan bu bölgedeki istikrar Çin'in Orta Asya'daki çıkarları açısından önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü bölgedeki istikrarsızlık Çin'in Doğu Türkistan üzerindeki kontrolünü tehdit edebilir.

6-) Rusya ve Çin ihtiyaç duydukları enerji ve teknolojiyi sağlayabilmek için işbirliği halindedir. İki ülkenin de şu açılardan benzerlikleri vardır. Ayrılıkçı hareketler (Çeçenistan ve Doğu Türkistan) Her ikisi de Şangay İşbirliği Organizasyonunun üyesidir. Radikal gruplar ve güvenlik meseleleri her iki ülkede de mevcuttur. Bu yüzden her ikisi de, sağlam enerji kaynakları ve ticaret yolları planlamasına sahip olmayı hedeflemektedir. Şangay İşbirliği Organizasyonu Orta Asya'nın geleceği ve dünya politikaları için önemlidir. Burada ki ana nokta Şangay İşbirliği Organizasyonunun bu ülkelerin çıkarları için bir araç iken ileri de çıkarları için bir engel olmasının da mümkün olmasıdır. Şangay İşbirliği Organizasyonu bu tehditleri bertaraf etmek için kurulmuştur. Çin bu organizasyonun oluşumunda ana güç unsuru olmuştur. Çünkü bölgelerinde ki ayrılıkçı eğilim ve unsurları durdurmak için gerekli bütün önlemleri almaya başlamıştır. Şangay İşbirliği Organizasyonu üye devletlerin terörizm, aşırılık, ayrılıkçılık gibi bölgesel güvenliği tehdit eden unsurları engellemek için işbirliği yapabilecekleri bir platform olmayı hedeflemiştir. Şangay İşbirliği Organizasyonu gerçekte bölgesel bütünlüğü mü sağlamaya çalışmakta? Yoksa büyük güçlerin çıkarları için

mi çalışmaktadır? Bu organizasyon entegrasyon açısından büyük bir öneme sahip olmasına ve terörizmle savaşarak Orta Asya'da güvenliği sağlamasına rağmen, bu bölgedeki süper güçlerin bölgenin sağlayacağı zenginlik üzerinde tam kontrol sağlamasına zemin hazırlayacaktır. Sınırlı Özerklik ve Baskı Politikası:

Doğu Türkistan'daki büyük ekonomik kaynaklar ve stratejik konumu ayrıca enerji koridoru olma potansiyeli bu bölgeyi Çin'in ekonomisinin bel kemiği haline getirmektedir. Bu bölge sadece çok ihtiyaç duyulan enerjiyi üretme potansiyeline sahip olmakla kalmayıp ayrıca bir enerji koridoru olma potansiyeli vardır. Ayrıca, nükleer ve balistik füze alanı olması bölgenin önemini arttırmaktadır. Bu yüzden Çin bu bölgeyi güvenlik, barış ve normallik getirmek için her çaba da bulunacaktır. Çin bu bölge de istikrarı sağlayıp kontrol altına almalıdır. Çünkü bu bölgenin ekonomik, stratejik ve askeri önemi vardır. Doğu Türkistan'ın Orta Asya ülkeleri ile ekonomik, ticaret ve sınır güvenliği açısından hayati önemi vardır ve doğal kaynaklara sahiptir. Çin açısından Orta Asya ülkeleri çok ihtiyaç duyulan petrol ve gaz ürünleri yönüyle önemlidir. Artan ticari aktiviteler 1999'a kadar Doğu Türkistan'da sınır ötesi demiryolu ve 15 sınır geçiş noktasının oluşumuna yol açmıştır. Aynı yıl ithalat ve ihracatın 1 milyar doların üzerine yada diğer bir ifadeyle bu bölgenin dış ticaretinin %50 si civarında olmasıyla bu bölge Çin'in en büyük sınır ticaret bölgesi olmuştur. Bölge de istikrar aramanın en önemli sebeplerinden biri bölgede büyük enerji kaynaklarının olmasıdır. Çin dünyanın en büyük petrol üreticilerindedir ve Çin ekonomisi büyümeye devam ettikçe petrol, kömür ve gaz gibi enerji ihtiyacı da artacaktır ve dolayısıyla Doğu Türkistan'ın artan önemi de büyüyecektir. Bu yönden bölgede ki terörizm olayları petrol, gaz ve kömür maliyetini etkileyecektir.

7-) Çin; Doğu Türkistan bölgesinde istikrar istemektedir. Bölge de istikrarın devamı Çinli yetkililer için çok önemlidir. Çünkü bölge de şiddet artar ve kontrol edilemez hale gelirse, Birleşmiş Milletler veya ABD (Amerika Birleşik Devletleri) gibi istenmeyen misafirleri davet edebilir. Bu yüzden Çin bölgede ki tek süper güç konumunu devam ettirmek, korumak istemektedir ve toprağını korumak için büyük tedbirler alacaktır. Bu yüzden Çin güvenliği sağlayabilmek

için baskı politikası uygulamaktadır. Azınlıklara yönelik Çin politikasının 3 yönü vardır. Azınlıkların tanımlanması ve tanınması, sınırlı özerklik ve baskı politikası, Azınlık gruplara yönelik nihai Çin politikası asimilasyondur. Fakat Çin politikasının bu üç yönü Uygurları istenmeyen şekilde etkilemiş ve 1949 sonrası dönemde etnik kimliklerini güçlendirmiştir. Çin hükümeti, Çinli sosyolog Fei Xiaoton'un öncül çalışmasını takiben etnik tanımlama ve tanımayı gerçekleştirme sürecine başlamıştır. Xiaoton bölge de detaylı bir çalışma yaptı ve 400 azınlık grubu tanımladı. Sonuç olarak Han Minzu çoğunluk ve Shaosh Minzu azınlık olarak tanımlandı. Fakat Çin'in milliyeti tanımlamasında ki yöntemine yönelik başlıca eleştiriler. Millet tanımını dört ortak unsura dayandıran Stalinist bir tanımlama kullanmasıydı; bunlar ortak dil, coğrafya, hayat ve kültürdür. Ayrıca bilim adamları bu yöntemin Çin'deki farklı kimlikleri göz ardı etmesi sebebiyle tamamen uygulanmaması gerektiğini öne sürüyorlar.

8-) Çin'in azınlık gruplara yönelik politikasının ikinci yönü yasal haklı özerkliktir. 5 özerk bölge oluşturulmasına rağmen 1954 Çin anayasası ayrılma hakkını yasaklamaktadır. Bunun yerine bölgesel özerklik sunmaktadır. Aynı nedenle Doğu Türkistan bölgesinde Uygur nüfus iskân edilmiştir. Fakat Doğu Türkistan Han göçüyle birlikte gerçekleşen bölgesel özerklik başlangıcı özerk Uygur toplumunu bu bölgede azınlık haline getirmiştir. Bu politika azınlık grubuna yapılan özerkliğin temelini tahrip etmiştir.

9-) Çin hükümetinin Uygur toplumuna uyguladığı baskıcı politika bir kaos oluşturmuş ve Uygur kimliğinin büyük tehdit oluşturacak şekilde teşhir edecek ölçüde sağlamlaştırmıştır. Bu bağlamda Uygurlar 1954'te Bingtuan veya Sincan Üretim ve Yapılanma Heyetini kurmuşlardır. Bu temelde Doğu Türkistan'daki etnik azınlığın kontrolünü hedefleyen bir tür askeri yapılanmadır. Bu heyet 1975'te dağıtılmıştır, fakat 1981'de bölgede Çin etkisini sürdürmeye bir aracı olmak hedefiyle yeniden oluşturulmuştur. 1990'larda bu birliğe merkezi hükümetin yetkisi devredilmiştir. Olağan dönemlerde ekonomi gözetleme görevi yapmakta, fakat olağanüstü dönemlerde Doğu Türkistan'da ki hoşnutsuzlukları bastırmak için askeri birlik, ordu görevi yapmaktadır.

Çin hükümetinin Uygur toplumuna

karşı bir diğer baskıcı politikası petrol şirketleri marifetiyle Hanların bu bölgeye göçünde kendisini göstermektedir. Bunun Uygur toplumu üzerinde çift etkisi olmuştur. Birincisi Uygur toplumunun bölgesel nüfusu marjinalleşmiş ve bölgenin ekonomisi merkezi hükümetin taleplerini tatmin edecek şekilde manipüle edilmiştir. İkinci olarak üst siyasi görevler Hanların idaresine verilmiştir. Bu dengesiz taraflı ekonomik ve siyasi dağılım ve paylaşım Uygurları son derece mahrum bırakmıştır. Genel olarak Çin hükümetinin bu baskıcı ekonomik ve siyasi politikaları Uygur toplumuna karşı kötü, negatif sonuçlar oluşturmuştur. Uygurlara karşı olan Çin hükümetinin bu baskıcı politikasının yansımaları Uygur kimliğinin billurlaşmasına yol açabilir.

10-) Kültürel tehditleri anlamında da Çin hükümetince yapılan girişimler vardır. Çin hükümeti Çincenin kurumlaşması ve din hürriyetinin kısıtlanmasına yönelik çabalar sarf etmektedir. Bu çabalar Uygur kültürünün etkisinin azalması ve kimliklerinin tehdit edilmesi çabalarına hizmet etmektedir.

Son yarım asırdır Çince eğitim, iş ve bölgesel idarede kurumsallaştırılmıştır. Uygur kimliğine yapılan en büyük saldırı dinleri olan İslamiyet'e yapılmaktadır. Çin hükümeti güçlü bir Çin oluşturmak istemekte ve Uygur hareketinin etnik özelliğini kabul etmemektedir. Çin Doğu Türkistan'ı kendisinin bir parçası olarak görmekte ve milli bölünmeyi önleyici her türlü çabaya başurmaktadır.

11-) Sonuç: Doğu Türkistan stratejik konumu ve büyük zenginliklere sahip olması sebebiyle hiç şüphesiz, Çin hükümeti tarafından büyük öneme sahip bir bölge olarak görülmektedir. Doğu Türkistan'daki Uygur çoğunluk nüfusu Çin hükümetine karşı pek çok vakada baş kaldırmıştır. Çünkü kendilerini altında tutulan bir toplum olarak görmekteler ve kimliklerinin Çin'in asimilasyon politikasıyla baskı altına alındığını düşünmektedirler.

Doğu Türkistan azınlıkları üzerine uygulanan aşırı asimilasyon politikası hiç şüphesiz etik dışıdır. Böylece Uygur milliyetçiliği bu süreçte yükselmektedir. Bu politikalar Uygurların Self-determinasyon hakkını elde etmesini amaçlayan bazı gizli örgütler tarafından bölgede görev yapan Çinli görevlilere bazı saldırılar yapılmasına zemin hazırlamıştır. Orta

Asya'da terörizmin yayılması bölgede ki bütün milletler için bir tehdittir ve Çin komşu ülkelerle güvenlik meselelerinde iş birliği yaparak bu tehdidi bertaraf etmeyi kendi çıkarına uygun görmektedir.

Pekin pek çok Orta Asya devleti ile sınır olması sebebiyle Orta Asya'daki terörizm artışının Doğu Türkistan'a sıçramasından korkmaktadır. Çin görevlileri bölgedeki ekonomik refahın halka zenginlik sağlayacağına ve nihai olarak terörizmin yayılmasını zayıflatacağına inanmaktalar. Bu yüzden Çin yetkililerince, eğer terörizme sebep olan radikalizmi yayılmasını engellemek isteniyorsa, ekonomik gelişim bu bölgede bir mecburiyettir.

Dipnotlar:

1. (Allison & Jonson 2001: 161)
2. (Allison & Jonson, 2001:153)
3. (Allison & Jonson 2001: 163)
4. (Snyder 2008:16)
5. (Kellner 2006: 5)
6. (Kellner 2006: 19)
7. (Wong 2003: 4)
8. (Bhattacharya 2003: 364)
9. (Bhattacharya 2003:365,366)
10. (Bhattacharya, 2003: 366-370)
11. (Bhattacharya, 2003:370, 371)

Kaynaklar:

Allison, R, Jonson, L., 2001. Central Asian Security: The New International Context. [E-book] Washington: Brookings Institution Press. Available through: Malmö University Library website <<http://site.ebrary.com/lib/malmoe/Doc?id=10026224&ppg=85>> [Accessed 23 August 2010]

Snyder, M., 2008. The Shanghai Cooperation Organization, Stanford University, [online] Available at: <<http://sjeaa.stanford.edu/journal81/CE2.pdf>> [Accessed 6 August 2010]

Kellner, T., 2006. The Shanghai Cooperation Organisation and China's Strategy in Central Asia, [online] Available at <http://totoshi.com/wp-content/uploads/2010/04/sco_murielbowie_2006.pdf> [Accessed 10 August 2010]

Wong Colonel Ming T., 2003. Xinjiang and China's National Security: Counter-Terrorism or Counter-Separatism? USAWC Strategy Research Project, [online] Available at: <<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf&AD=ADA415744>> [Accessed 7 August 2010]

Bhattacharya, A., 2003. Conceptualising Uighur Separatism in Chinese Nationalism, Strategic Analysis, [online] Available at: <http://www.idsa.in/system/files/strategicanalysis_abhattacharya_0903.pdf> [Accessed 8 August 2010] http://www.bilgesam.org/en/index.php?option=com_content&view=article&id=322: east-turkestan-and-chinas-security&catid=107: analizler-cin&Itemid=134 Sitesinden Alınmıştır.

Uygur Projesi

Prof.Dr.Elena Ostrovskaya / St. Petesburg Üniversitesi, Teori ve Sosyoloji Tarihi Bölümü
Türkçe'ye Çeviren : Ahsen Arslan

Uygur özerk bölgelerinde (Tibet ve Sincan(Doğu Türkistan) özerk bölgeleri) 2008-2009 yıllarında patlak veren kanlı isyanlar batılı hükümetlerin, insan hakları örgütlerinin ve batılı sivil toplum örgütlerinin sürekli olarak tepkilerine neden olmuştur. Bu kurumlar Tibet ve Uygur toplumlarının faaliyetlerini sağlama yönünde net bir tavır ortaya koymaktadırlar. Yüzeysel olarak bakıldığında, süreç spontane olarak ortaya çıkmış görünüyor ancak gerçekte bu Çin ve onun stratejik ortaklarının istikrarını sistematik olarak bozmaya yönelik program içerisinde yeni bir gelişmedir. Öyle görünüyor ki bu programın en can alıcı noktası, batının on yıllardır başarıyla geliştirdiği Uygur Projesi'dir. Yeni insan hakları formatıyla Uygur Projesi Orta Asya, Güney Asya ve Doğu İslam coğrafyasındaki çekişmeler için potansiyel oluşturma kabiliyetine sahiptir. Uygur Projesi'nin İdeolojik Belirleyicileri Geçen yüzyılın sonlarında, Uygur ve Tibet projeleri görünüşte bir birlerinden tamamen bağımsız olarak geliştiler. Ancak bu projeler ortak baskın bir fikirde birleştiler – Batının etno-dini çerçevede buluşan politik olarak aktif diasporalar kurma çabası. Batının Tibet etnik topluluğuyla 20 yıllık çabası boşa gitmedi. Tibet'de, Mart 2008'de çıkan isyanlar ve bu isyanlara gösterilen uluslar arası tepkiler göstermiştir ki ulusal sınırları aşan Tibet Budist iletişim ağı fonksiyonunu başarılı bir şekilde yerine getirmekle kalmayıp, aynı zamanda jeopolitik meseleleri çözmede de kullanılmıştır. Uzun bir süredir, Uygur projesinin ulusal sınırları aşma çabaları sayısız engellerle karşılaşmıştır; bütün Uygur topluluklarına hitap edebilecek bir dini lideri seçememe, sürgünde bir hükümet kuramama, ve bağımsız bir Doğu Türkistan devleti kurma çabasında Uygurlar ve Batılı STK'ların ortak bir ideolojide buluşamamaları bu engellerden bir kaçıdır. 1990'ların sonlarında batılı sponsorlar açıkça anladılar ki Uygur projesi etno-dini çerçevede gelişmede başarısız oluyor. Uygur meselesini jeopolitik olarak kötüye kullanma planı içerisinde demokratik Batı kendi jeopolitik başarılarının tutsağı olmuştur; Sovyetler Birliği'nin yıkılışı ve global terörizmle

mücadele. Sovyetler birliğinin yıkılışı aynı zamanda onun koalisyonlarının da sonunu getirmiştir – çünkü Türkiye kendi topraklarında bir politik olarak çekişmeli Sünni-Uygur yapılanmayı ifade eden Uygur projesine itiraz edecekti. Türkiye Çin ile 1990'ların ortalarında bir Uygur-Kürt ticaret anlaşması yaptıktan sonra Batılı ortaklarından bir süre mesafeli kalmayı yeğlemiştir. 1998'de Uygur Sincan Otonom Cumhuriyetini Çin'in entegre bir parçası olarak tanıdı ve ülkesindeki (Türkiye) Uygur Diasporasının yaptığı politik olarak çekişmeye neden olacak söylemlerini yasakladı ve Uygur mültecilerine vatandaşlık hakkı vermeyi askıya aldı. Bağımsız bir Doğu Türkistan için Uygur STK'lar (Sivil Toplum Kurumları) başka ülkeler aramak zorunda kalmışlardır. ABD ve Almanya ilk akla gelen ülkeler oldu. 1998' de kurulan Doğu Türkistan Ulusal Merkezi hemen Münih'e taşındı ve Doğu Türkistan Ulusal Kongresi adını aldı. Yeni kurulan ve her zaman Uygur Diasporasını ve çok sayıda göçmenlerini memnuniyetle kabul eden Kafkas cumhuriyetlerine –Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan- ulusal azınlıklarıyla ilgili işlemlerde rehberlik edilmiştir. Sovyetler Birliğindeki Uygurların bağımsızlığına kayıtsız kalan Suudi Arabistan, İran, Mısır ve Afganistan post-Sovyet ekonomik ve politik dünyasındaki Müslüman Uygurlara ilgi duymaya başlamışlardır. 1990'larda ABD'nin demokrasinin ve küresel barışın yeni düşmanı olarak deklere ettiği İslam terörizmi Uygur Projesini büyük ölçüde sekteye uğrattı. Pekin 2002 yılında İslami saldırılarla mücadele etme hususunda Batı retoriğini kullanarak onlarca yıldır var olan Uygur sınır ötesi insani örgütleri terörist örgütler olarak sınıflandırılmasını ABD ve Birleşmiş Milletlere kabul ettirdi ve Uygur ayrılıkçılığında ve pan-Türk bir devletin kurulmasında Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan işbirlikçiliğini sorumlu tutuyor. Kendi kuyusunu kazmasına rağmen, Batı yaptığı yanlışları düzeltmek için hiçbir çaba göstermemektedir. Uygur davasını canlandırmanın en önemli yolu bu projeyi başarısızlığa uğratan en az üç nedeni ortadan

kaldırmaktır. Her şeyden önce, Uygur projesi onlarca yıldır küresel demokrasinin Batılı ideologların sponsorluğunda ve onların analizleri çerçevesinde yapılmıştır. Özde, sadece Türkiye Uygur projesinin geliştirilmesiyle ilgilenmiştir. Türkiye Uygur halkına vatandaşlık vermiş, Uygur siyasi örgütlerinin kurulumlarına kaynak sağlamış ve Uygur milli bağımsızlık ideolojisinin gelişmesini sağlamıştır. ABD, Belçika, Almanya, Avusturya, Kanada, İngiltere, gibi Avrupa ülkelerinde ve Türkiye, Suudi Arabistan, İran, Afganistan gibi İslam ülkelerinde yerleşen Uygur yerleşimciler kendi hallerine ve ev sahibi ülkelerin hükümetlerine bırakılmışlardır. Onların birbirleriyle hiçbir bağları olmadığı gibi tek bir liderlik, planlama ve ortak bir amaç etrafında da toplanmamışlardır. İkinci olarak, 2004-2005 yıllarına kadar Batı'nın katkısı Uygur hareketinin Uluslar arası Af Örgütü'ne ve Hakları Gasp Edilmiş Halklar Örgütüne dahil edilmesiyle sınırlı kalmıştır. Ancak, bu her iki örgüt kutupsuz dünyada ideolojik mücadele, milli sınırların korunması, uluslar arası hukukun etkinliği konularında başarılı olmasına rağmen, genişleyen küreselleşme kapsamında Uygur hareketinin ihtiyaç duyduğu demokratik halkla ilişkiler imajını yaratmada başarısız oluşumlardır. Yani, 1990'larda Sincan Uygur Özerk Cumhuriyetinde takdire şayan bir düzende meydana gelen kanlı isyanlar Batı medyasında doğru bir şekilde aktarılmamış ve yeterli uluslararası tanıtımı yapılmamıştır. Uluslararası Af Örgütü ve Hakları Gasp Edilmiş Halklar Örgütü'nün Sincan Uygur Özerk Cumhuriyetindeki soykırımı, tacizler v.s. ile ilgili derlemeleri kurulan yeni jeopolitik ittifaklar kadar dikkat çekmemiştir ve Çin uluslar arası arenalarda ön plana çıkmıştır. Ayrıca dünya basını 1999 yılında yapılan ve Uygur lider Erkin Alptekin'i Lahey'de bulunan Hakları Gasp Edilmiş Halklar Örgütü'nün başına getiren seçimi geçersiz saymıştır. 2004 yılından beri Batı Uygur projesine yeniden yakın ilgi duymaya başlamıştır. Amerika'nın önde gelen siyaset bilimcileri ve analizcileri Uygur probleminin sistematik bir araştırmasını yapmak ve bu probleme küresel bir çözüm bulmak için tayin edilmişlerdir. Şimdilerde bunlardan bağımsız bir Türkistan için harcanan çabaların siyasi ümitsizliği, Uygur diasporası için birleştirici bir kurumun kurulması ihtiyacı ve Uygur diasporasının liderlerinin

ideolojik faaliyetlerinin fayda getirmediği konularında farklı görüşler duymaktayız. Çoğu Amerikalı analizci uzmanlar, Oxford ve İsraili bilim adamları geçmişteki çabaların başarısızlığının esas sebeplerinden birini açıkça dillendirmeye başladılar. Bunlar Uygur projesinin önceki dini ve milliyetçi versiyonunun siyasi olarak geçersizliğini yazdılar. O versiyon esas itibarıyla zayıf Uygur Diasporasını siyasi olarak bağımsız bir Doğu Türkistan için yapılan silahlı mücadele etrafında yoğunlaştırma ve İslami Ortadoğu ile Orta Asya'daki İslami siyasi örgütler ile Uygur dayanışmalarını artırma çabalarıyla sınırlı idi. İşte Uygur projesinin 2004-2005 yıllarında batıdaki geleceği için bu analitik yaklaşımlar bağlamında ulusal sınırları aşan Tibet Budist örgütü örnek alınarak ve 14. Dalai Lama gibi uluslar arası etkisi olan bir lider yaratarak Uygur Diasporasını yeniden şekillendirme önerileri duyulmaya başladı. Bu fikir Uygur etnik toplumu tarafından hiçbir destek bulamadı. İtirazlar bütün Uygurları temsil edecek tek bir dini ve siyasi liderin atanmasının imkansızlığı ve Pekin ile Müzakere etmeden ziyade, Uygur etnik toplumunun bağımsız bir Doğu Türkistan için mücadele etme isteği ile ilgili oldu. Ancak Uygur etnik toplumunun İslami ve radikal kimliği demokrasi, insan hakları etnik azınlıkların şiddete karşı olma özellikleri ile ilgili olarak küresel bağlamda çok iyi anlaşılmalıdır. Bu yüzden bu itirazlar sadece Uygur projesinin yeni bir formatını oluşturmak için Batıya istedikleri fırsatı sunmuşlardır. Uygur projesinin yeni insan hakları formatı Yeni Uygur projesinin ana hatları şöyledir. Küresel Uygur Diasporası için ruhani bir lider çıkarmak, Uygur meselesini internete ve basında daha aktif olarak dillendirmek ve Tibet ve Uygur sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunu sağlamak. Uygur Diaspora'sının faaliyetleri üzerine yapılan yayınları analiz ettiğimizde Uygur projesinin yeni formatının esas itibarıyla Uygur hareketinin mevcut Tibet Budist örgütüne benzer olarak yeniden şekillendirildiği sonucuna varırız. Bu yeni format üç parçanın birleştirilmesini içermektedir – Diaspora, sürgünde bir hükümet ve özerklik için çeşitli STK'lar (sivil toplum örgütleri). Tibet hareketinden edindiğimiz tecrübe göstermiştir ki bu üç unsurun faaliyetleri koordine edildiğinde ancak etnik bir projenin jeopolitik olarak kullanılmasının etkili araçları

olabilirler. Uygur örneğinde, Batı'nın 2004 yılında başlattığı sürgünde bir Uygur hükümeti kurma girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı. Pekin'in Uygur örgütünü bir terörist grup olarak gören katı pozisyonu bu başarısızlığın tek sebebi olarak görülemez. 2004 yılında Uygur projesinin Batılı sponsorları iki Uygur STK'sının – Washington'da Sürgünde Doğu Türkistan Hükümeti ve Münih'te Dünya Uygur Kongresi - kurulmasını sağlayan bir girişim başlattı. Sürgünde Türkistan Hükümeti Uygur Diasporasının radikal yönünü yansıtırken Dünya Uygur Kongresi bir bütün olarak hareketin üzerinde küçük bir değişiklik yapmıştır. Dünya Uygur Kongresi uzunca bir süredir varlığını sürdüren ve bağımsızlık mücadelesi yolunda birçok başarısızlıklar yaşamış olan Doğu Türkistan Ulusal Kongresini ve Dünya Uygur Gençlik Kongresini bir araya getirdi. Dünya Uygur Kongresi demokrasi mücadelesi ve Uygurların etno-kültürel özerkliğini kendisine esas amaç edindiğini bildirdi. Bu iki yeni Uygur STK'sının iki yıllık halkla yüzleşmesi Sürgündeki Doğu Türkistan Hükümetini Batı insan hakları örgütlerinin gözünden düşürdü. Bunun için, Uygur Diasporasının demokratik çoğunluğu bu çıkmazdan kurtulmanın yolunu radikal bir Uygur STK'sı olan Sürgündeki Doğu Türkistan Hükümetini lavederek buldu. Batının Uygur Projesinin yeni formatını tanıtmak için attığı ikinci adım Dünya Uygur Kongresini demokratik özgürlükler ve insan hakları temelinde küresel arenalarda kabul gören etnik bir diaspora örgütü olarak vitrine çıkarmak oldu. Batının bu manevrasının en önemli özelliği Dünya Uygur Kongresi'nin sürgünde defakto hükümet fonksiyonu gören uluslar arası etnik bir STK pozisyonuna sokulmasıdır. ABD 2005 yılının Mart ayında Pekin yönetiminin Muhalif Uygur Rabia Kader'i serbest bırakmasını sağlayarak bu problemin çözümüne önemli bir katkıda bulunmuştur. Çin yönetiminin bu kabulü Uygur projesinin yeniden canlanmasını önemli ölçüde desteklemiştir. Batılı sponsorlar takip eden dört yılı artık siyasi ve dini olmayan Uygur hareketi için yeni bir ruhani lider ortaya çıkarmak için harcadılar: Bunu Rabia Kader'e İngilizce öğretmek, ona Uygur etnik azınlıklarının özgürlüğü ve onların hakları için mücadele eden Uygur halkının annesi imajı vererek, onu Uygur mültecilerinin bulunduğu ülkelerin hükümetleriyle

tanıştırmak için dünya turuna çıkararak ve onu Nobel Barış ödülüne aday göstermek için – başarısız da olsa- çaba harcıyarak yaptılar. Ve sonuç olarak 2009 yılında Kader'in vagonu Dalai Lama'ninkine koşuldu. 2009 yılı boyunca her ikisi de bütün önemli insan hakları faaliyetlerinde ve konferanslarında beraber göründüler. Avrupa Parlamento Komisyonunun Eylül 2009'da Bürükseldeki insan haklarıyla ilgili bir oturumunda Rabia Kader'in Urumçi'deki Temmuz olaylarıyla ilgili poster sunumu Çin'deki Tibet ve Uygur halklarının mücadeleleri ve çektikleri sıkıntılar yönünden kıyaslanmasına neden olmuştur. Ayrıca bu sunum Rabia Kader ve Dalai Lama'nın da birbiriyle kıyaslanmasını sağlamıştır. Prag'da 11 Eylül 2009'da beş Nobel barış ödüllü kişi tarafından düzenlenen Asya'da Barış, Demokrasi ve İnsan Hakları adlı konferansta Dalai Lama ve Rabia Kader Çin özerk bölgelerinde etnik anlaşmazlıkların diplomatik ve barışçıl yollarla çözümü üzerine ortak raportör olarak konuşmalar yapmışlardır. Batı medyası sayesinde Urumçi'deki 5 Temmuz 2009 isyanları birden bire 2008 Mart Tibet olaylarının bir tür uzantısı oldu. Uygur STK'larının web siteleri düzenli olarak bir kolonunu Tibet problemine ayırdı ve bütün kamuoyu uzmanları Uygur meselesini değerlendirirken sürekli olarak Tibet Özerk Bölgesi için Tibet Diasporasının nasıl bir pozisyon aldığını gösteren bir analizden altını çizmektedirler. 2009'da Tibet – Uygur yakınsamasının bir analizinden çıkan sonuçlar göstermiştir ki Uygur projesine bir insan hakları formatı vermek hiçbir zaman Batının bu projeyi gelecekte radikalleştirme fikrinden vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Dahası tabiatları itibarıyla bir birine yabancı bu iki toplumun – radikal bir İslam toplumu ve kendini demokratik olarak konumlandıran Budist bir toplum – yakınsaması politik çekişme alanlarını pekiştirecek ve katlayacaktır. Elena Ostrovskaya Sosyoloji doktorası var ve St. Petesburg Üniversitesi, Teori ve Sosyoloji Tarihi bölümü profesörü.

Bu makale Vestnik Analitiki'de yayınlandı. No. 2,2010 , Stratejik Araştırmalar ve Analizler Enstitüsü. Sitesinden Alınmıştır.

Bölgedeki adalet ve huzur, zamanla yerini kan ve zulüm dolu günlere bıraktı. Tarihe "Gulca Katliamı" olarak geçen sahneler hafızalardan silinmedi. İşte Doğu Türkistan'ın öksüz bölgesi: Gulca (Kulca) (Uygurca: Gulca shehiri; Çince: Pinyin: Yíning), Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde (Doğu Türkistan), Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağlı bir şehirdir. Mevki itibarıyla İli Irmağı kıyısında, Tien-şan (Tienjin) dağlarının kuzeyinde, Urumçi (Urumtsi)'yi Alma-Ata'ya bağlayan yol üzerinde kurulmuştur. Aynı zamanda bir ticaret merkezi olan şehrin nüfusu 200 bin civarındadır. Toprağı 56.000 km²'dir. Bir tarım ve ticaret merkezi olan Gulca, zengin ve verimli toprakları, bereketli sularıyla yağ ve çiftlik hayvanlarının ana üreticisi ve çok eski bir ticaret merkezidir. Ekonomisi çay ve sığır alım-satımı, tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Ayrıca meyve bahçeleri vardır, yakınında demir ve kömür yatakları bulunur. Tarihi boyunca siyasî bakımdan olmasa bile ticaret ve sanayi merkezi olarak, eski önemini muhafazaya devam etmiştir. Buradan dışarıya yün, deri, pamuk, ham ipek ve hayvan ihraç edilir ve karşılığında kumaş, tuhafiyeye, madenî eşya, şeker ve petrol ithal edilir. Halkının büyük bir kısmı Müslüman'dır. Ayrıca Mançu, Rus ve Çinli olmak üzere çeşitli topluluklar da vardır.

Gözü Yaşlı Bir Tarihi Geçmiş

Doğu Türkistan tarihinin bizim tarihimiz bakımından çok büyük bir ehemmiyeti ve yeri vardır. Tarihi köklerimiz itibarıyla zengin bir geçmişe sahip bu topraklarda binlerce yıllık bir mücadele yaşanmış ve halen de yaşanmaktadır. Tarihimizin büyük bir bölümünün geçtiği yerler hiç şüphe yok ki; Orta Asya bölgesidir. Bu bölgede cereyan eden hadiselerin de asıl merkezini bugün Çin'in tahakkümü altında bulunan Doğu Türkistan toprakları teşkil etmektedir. Çünkü burada tarihte silinmez izler bırakan büyük devletler kurulmuştur. Gulca'nın da içinde bulunduğu İli havzasının ilk

hâkimleri Wusunlar, milâttan önce 3 . yüzyılın başında Mete Han tarafından Büyük Hun İmparatorluğu'na bağlandı. I. Göktürk Devleti ve bilhassa Batı Göktürkler devrinde bu bölge mühim hadiselerin yaşandığı bir yer oldu. 13. yüzyılın başlarında, bir Karluk beyi olan Buzar (Ozar) Toğrul Han, Almalığ (Almalık) başşehir olmak üzere burada bir İslâm devleti kurdu. Daha sonra Moğolların hâkimiyetine giren bölge, Cengiz Han'ın ölümünden sonra ikinci oğlu Çağatay'ın payına düştü ve 1508'de son Çağatay hanı Ahmed Han'ın öldürülmesiyle Şeybânîlere intikal etti. 16. yüzyılın sonlarında veya 17. yüzyılın başlarında burası Oyratların (Kalmuklar) eline geçmiş ve bu durum, 1755'te Çinlilerin hâkimiyeti altına geçinceye kadar devam etmiştir. Gulca çok önceleri Çin, Bedahşan ve Rusya arasında bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Çok kanlı bir harekâtle adeta bütün civar halkını ortadan kaldırarak bölgeye hâkim olan Çinliler, 1762'de Ning-yuan-chen adı altında Gulca şehrini, iki yıl kadar sonra da bunun güneybatısına Çin Türkistanı bölgesinin idare merkezi olmak üzere Hoi-yuan-chen'i (Büyük Gulca/Yeni Gulca) kurdular. Gulca yeni yerleşimlerle, özellikle 1765'te Kalmuklar'dan kaçarak Kaşgarya'dan gelen 12.500 kadar göçmenin bölgeye yerleşmesiyle gelişti ve büyüdü. Yeni yerleşen Müslüman Türkler, Tarançiler (ziraatçılar) diye adlandırıldı. Yine 18. yüzyılda bölgeye Çince konuşan ve muhtemelen Çinlilerle Uygurların karışmasından oluşan Müslüman Dunganlar geldi. 1851 yılında Gulca'da İli havzasına yaklaşan Ruslarla Çinliler arasında bir ticaret antlaşması yapıldı ve Rus tüccarlarına bölgenin yukarı taraflarında faaliyette bulunma ve yerleşme imkânı sağlandı. Dokuz yıl sonra da Rusya ve İngiltere'ye Gulca'da konsolosluk kurma izni verildi. 1862'de Shen-Si'de ortaya çıkan Müslüman ayaklanması kısa sürede gelişerek Gulca bölgesine doğru yayıldı ve şiddetli mücadeleler neticesinde Müslümanlar Yeni Gulca'ya hâkim oldular (1864). Ancak

arkasından Dunganlarla Tarançiler arasında anlaşmazlık başladı ve Tarançilerin lideri Sultan A'lâ (veya Ebu A'lâ) Han idareyi ele geçirdi ve bir Tarançı beyliği kurdu. 5000 kadar Dungan ise Rus topraklarına sığınmak zorunda kaldı (1864/65).1867'de, daha önce Akmesicid'de Ruslara karşı çarpışmış olan Yakub Bey Hokandî, Kaşgarya bölgesinde hâkimiyet kurdu. Bu hâkimiyet hakkında Yakub Bey'in oğlu Yakub Hanzade Beykulu Bey, Sultan İkinci Abdülhamid Han'a gönderdiği raporda şunları söylemektedir.“On iki sene cansiperane bir gayret neticesinde merhum pederim Çinlilerin ve birtakım kargaşacıların zulüm ve tasallutundan kurtularak Kaşgar kıtasında bir İslam hükümeti kurmuştur. O, ömrü boyunca İslam kardeşlik ve birliği için çalıştı ve didindi. Bu hükümeti kurduktan sonra itaat ve bağlılığını arz etmek için de yüce sultanımız ve halifemiz olan Sultan Abdülaziz Han'a elçi gönderdi. Bilindiği gibi Rusya, bu bölgelere sınır olduğundan ve İngiltere de buralardaki sömürgeleri sebebiyle Kaşgar'ı himaye etmeyi teklif ettilerse de bu teklif, memlekete ve ittihad-ı İslam'a zarar vereceğinden dolayı kesinlikle reddedilmiştir”.Yakub Bey'in bu şekilde hareketi üzerine Ruslar bir ara Hokand bölgesini tamamıyla kendi topraklarına katmayı düşündülse de bundan vazgeçtiler ve 1871'de sadece, Gulca dâhil Yukarı İli havzasını işgal ettiler. Sultan, senede 5000 rublelik bir tahsisat ile Alma-ata'ya nakledildi.Yakub Bey'in bir çarpışmada vefatından (1877) sonra Doğu Türkistan'da tekrar Çin hâkimiyeti tesis edildi. Ruslar, İngilizlerin baskısıyla 1881 yılında yapılan St. Petersburg Anlaşması ile Gulca bölgesini tazminat karşılığında Çin'e bıraktı. Burası Çinliler tarafından, 1881 yılından başlayarak Sinkiang (Sincan: “Yenidominyon”) adı altında merkezi Urumçi olan bir eyalet haline getirildi. 1883'te de Gulca, Ruslar tarafından tamamen boşaltıldı.Urumçi'nin merkez olmasının ardından bir süre ikinci planda kalan Gulca'nın, Çarlık Rusyası'nın yıkılmasından sonra bölgeye yönelen Müslüman Kazan Türklerinin göçüyle nüfusu hızla arttı; ticaret ve sanayi merkezi olarak eski ehemmiyetini yeniden kazandı.

Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti'nin Kuruluşu 1931 yılının Nisan ayı başlarında

Çinlilere karşı Doğu Türkistan'ın en doğu vilayeti olan Kumul'da başlatılan bağımsızlık hareketi kısa zamanda bütün Doğu Türkistan vilayetlerine de yayılmış ve nihayet, 12 Kasım 1933 günü Kaşgar'da bir meclis toplanmış ve aynı gün Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti'nin kurulmuş olduğu ilân edilmiştir.Ancak bu durumdan rahatsızlık duyan Rusya, Çin ve İngiltere gibi devletler, gizli ittifaklarla bu devletin yıkılmasını sağlamışlardır. Bilahare, 7 Ağustos 1944'te, bu sefer Gulca vilayeti merkez kabul edilerek Doğu Türkistan Cumhuriyeti kurulmuştur. Çin hükümeti çaresiz kalınca Gulca'daki yeni rejimin yetkilisi Ahmed Can ile temasa geçmiştir. Neticede bu devletin de yıkılışının ardından 1947'de Dr. Mesut Sabri Baykozi'nin başbakan ve İsa Yusuf Alptekin'in genel sekreterliğini yaptığı mahallî bir Doğu Türkistan Hükümeti ilan edilmişse de, bu hükümet de uzun ömürlü olamamıştır.Öte yandan 1948 yılının sonlarına doğru hükümetin Urumçi'deki Sinkiang eyalet yönetimiyle de teması zayıflamıştır. Eylül 1949'da yeni rejim ve Urumçi yetkilileri Pekin'de komünist idarecilerle görüşmelere başlamışlar ve 1955'te Sinkiang Uygur Özerk Bölgesi'nin kurulduğu açıklanmıştır.

Gulca Katliamı

4 Şubat 1997 tarihinde Doğu Türkistan'ın Gulca vilayetinde, Kadir gecesi Kur'ân-ı Kerîm okumak ve ibadet etmek üzere bir evde toplanan Doğu Türkistanlı kadınlar, Çinli polisler tarafından eve yapılan bir baskınla dışarı çıkarılmış, hatta bu zorbalığa direnen kadınların üzerine ateş dahi açılmıştır.Kadınlar, yaka-paça alınarak dipçik darbeleriyle polis merkezine götürüldüler. Bu duruma tepki gösteren halk, polis merkezinin önünde toplanmıştı. Müslümanların, Çin polisinin suçsuz yere tutuklamak istediği kadınların serbest bırakılmalarını istemeleri üzerine iki Doğu Türkistanlı kadının cesedi kalabalığın önüne atıldı. Polisler tarafından silahsız halkın üzerine makineli tüfeklerle yayılım ateşi açıldı. Bu şiddetli kurşun yağmuru altında yüzlerce Doğu Türkistanlı hayatını kaybetti.Netice itibarıyla bu hadiselerde Doğu Türkistan halkı

binlerle ifade edilebilecek sayıda evladını şehîd vermiş, bir o kadarı da yerlerinden yurtlarından uzaklaştırılmış, ya da sürülmüştür. Bu katliam da tarihe “Gulca Katliamı” olarak geçmiştir. Osmanlı-Gulca Münasebetleri ve Hamidiye mektebi Osmanlı Devleti her devirde Türkistan bölgesine yakın ilgi göstermiş ve hususiyile Safevilerle yapılan savaşlar sırasında Orta Asya’daki Hîve, Buhara, Semerkand ve Hokand hanlıklarına elçiler göndererek münasebetlerde bulunmuştur. Rusya’nın ve Çin’in bölgede nüfuz elde etmeye başlaması ile de bu münasebetler bir zaruret halini almıştır. Çünkü Rus ve Çin devletleri buralarda Müslümanlara karşı büyük bir tahakküm idaresi kurma gayretinde olmuşlardır. Türkistan bölgesindeki Müslüman hanlıklar da, 16. yüzyıldan itibaren İran, Çin ve Rusya’ya karşı hem büyük bir siyasi güç hem de Osmanlı padişahı “İslam halifesi” olduğundan Osmanlı Devleti’ne elçiler gönderme ihtiyacını duymuşlardır. Osmanlı-Türkistan münasebetleri sadece siyasî saha ile sınırlı kalmayıp dinî, ilmî ve ticarî faaliyetleri de içine almış ve devletin yıkılışına kadar devam etmiştir. Bugün Osmanlı Arşivi’nde mevcut vesikalar ışığında buralarla olan münasebetleri en ince teferruatına kadar görmek mümkündür. Meselâ, hacıların İstanbul’a gelerek halifenin duasını aldıktan sonra mukaddes topraklara gittikleri o devirlere ait, Türkistanlı hacılara yardım edilmesi ve emniyetlerinin sağlanması konusunda binlerce vesika mevcuttur. Ayrıca, buralarda mektepler açılmış, İstanbul’a talebe getirilip okutulması ve tekrar memleketlerine gönderilmesi hususunda çalışmalar yapılmıştır. Bölgeye askerî teknik eleman gönderilip, yerli askerî eğitim geliştirilmiş, çeşitli zamanlarda askerî teçhizat ve mühimmat yardımı yapılmış, Türkistanlı tacirler için bilhassa İstanbul’da merkezler oluşturulmuştur. Felaket zamanlarında karşılıklı yardımlaşmalar olmuştur. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sırasında bu bölgeden Osmanlı’ya büyük miktarda yardımlar gelmiştir. Hicaz Demiryolu için buradaki Müslümanların yardımları göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Padişahların Müslüman halka maddî yardımları yanında bilhassa Kur’ân-ı Kerîm ve dînî kitap yardımları vardır. Yukarıda verdiğimiz bilgilerdeki

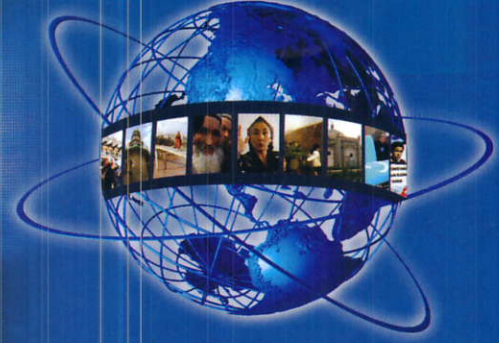
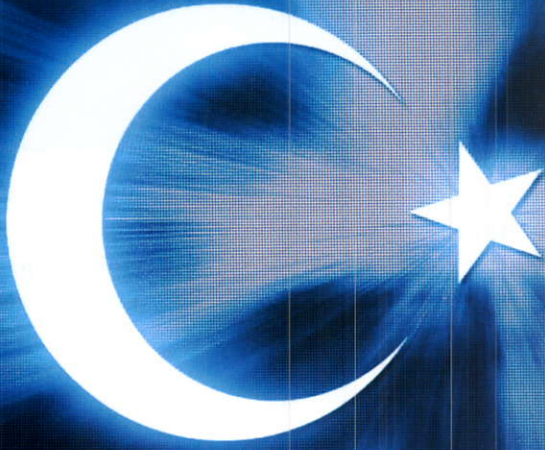
münasebetler umumî olarak Türkistan’ın tamamına matuf faaliyetlerdir. Bölgenin küçük fakat mühim bir mevki olan Gulca’ya Osmanlı Devleti’nin yakın alâkası eskilere dayanmaktadır. Bu münasebetlerin başında eğitim ile alakalı faaliyetler gelmektedir. İstanbul, asırlardır İslam dünyasına dînî ve ilmî merkezlik yapmıştır. Bunun sebeplerinin en başında, hilafet makamının ve halifenin burada bulunması gelmektedir. Böyle olunca bütün dünya Müslümanları buraya ayrı bir bağlılık göstermiştir. Aradaki manevi bağı sağlamlaştırarak devam ettirmenin birinci vasıtası da ilim alışverişinde bulunmaktır. Osmanlı bunu, Müslümanların bulunduğu dünyanın çeşitli yerlerinde mektepler ve medreseler açmak, bu uzak memleketlerden talebeler getirterek İstanbul’da okutmak ve tekrar memleketlerine gönderip oralarda da aynı tedrisatı yaptırmak suretiyle gerçekleştirmiştir. Osmanlı Devleti Gulca’da mektep ve medreseler açmış ve devamı için maddi yardımlarda bulunmuş; Gulca’dan da İstanbul’a talebeler getirilip mektep ve medreselerde okutulmuştur. 1863 tarihli bir vesikada Çin’de Gulca Emaret-i İslamiyesi musahiblerinden Akçapan Berat Efendi’nin oğlu Gulcalı Hafız Abdülaziz Efendi’den bahsedilmektedir. Gulcalı Hafız Abdülaziz, İstanbul’da saraya alınmış, burada yetişmiş ve daha sonra, Enderun’da Arapça muallimliği yapmıştır. Gulcalı Abdülaziz Efendi, aynı zamanda “Çin’de Din-i Mübin-i İslâm ve Çin Müslümanları” adlı bir de kitap yayınlamıştır. Kitap, Çin ve Türkistan Müslümanları hakkında çok mühim bilgiler vermektedir. Sultan İkinci Abdülhamid Han’ın eğitim faaliyetleri herkesçe malumdur. Osmanlı Devleti sınırları dışında Müslümanların bulunduğu memleketlerde açtığı mektep, medrese ve camilerin sayısı oldukça fazladır. 11 Kasım 1904 tarihli bir vesikadan Gulca’da da Hamidiye Mektebi açıldığını öğrenmiş bulunuyoruz. Bu mektebin ismi vesikada “Çin’de Gulca Mekteb-i Hamîdî-i Hüseyîni.” şeklinde geçmektedir. 1904 tarihinde Gulca’da açılmış olan bu mektep hakkındaki bir vesikada şu bilgiler yer almaktadır: “Cenab-ı Hak, Müslümanların yegâne sığınağı, adaletli, şefkatli, halife ve imamı olan padişahımız

efendimiz hazretlerini kıyamete kadar makamında kemal-i âfiyetle dâim buyursun.“Çin Türkistan’ında geniş İslam memleketlerinin merkezinde bulunan Gulca ve Kaşgar beldesi ileri gelenlerinden Bahaeddin Bay, hilafet merkezinde olduğu gibi bu havalide de ilim ve maarifin yayılması için Abdülkâdir, Mesûd, İbrahim ve Muhammed Seyyid isimli talebeleri padişahımızın himayelerinde ilmî müesseseler arasında yüksek bir mevkiisi bulunan Hamîdiye Mekteb-i Âlîsi’ne kabul ve kayıtları ile mektep içinde hususî bir dairede ikametlerini sağlamış ve bunların rahat ve huzurlarının temin edilmiş olması, bütün Müslümanları büyük bir sevinç içinde bırakmış ve padişahımıza teşekkürle sevk etmiştir. Hiçbir ferdin nail olamadığı şu muazzam nimetler için Müslümanlar şükür secdesine varmıştır. Bu sebeptendir ki, hilafet makamı ile olan maddi ve manevi bağlılık daha da kuvvetlenmiş ve devamlı kuvvetlenmeye devam eder bir hale gelmiştir.Çin’de Gulca Mekteb-i Hamîdî-i Hüseyinî Müdürü Mercan Mekteb-i Mülkiye-i Şahanelerine devam etmiş Muhammed Ma’sûm (03 Şaban 1322 / 11 Kasım 1904)”Ayrıca, Gulca’dan da İstanbul’a talebeler gelmiş ve burada tahsillerini tamamlayıp memleketlerine hizmete dönmüşlerdir. İstanbul’da çeşitli mekteplerde okutulan bu talebeler ile çok yakından alâkadar olunmuş ve her türlü ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmıştır. 28 Ocak 1909 (5 Muharrem 1327) tarihinde Harbiye Mektebi’nde 9 Gulcalı talebenin tahsil gördüğünü vesikalardan tespit ediyoruz. Bunun yanında Tıp Mektebi’nde, Sanayi Mektebi’nde ve diğer mekteplerde tahsil gören Gulcalı talebeler de vardı.Gulcalı Abdülaziz Efendi’nin “Çin’de Din-i Mübin-i İslâm ve Çin Müslümanları” kitabı İstanbul’da yetişen Gulcalı alimlerden Hafız Abdülaziz Efendi saraya alınmış, burada yetişmiş ve daha sonra, Enderun’da Arapça muallimliği yapmıştır. Gulcalı Abdülaziz Efendi, Çin ve Türkistan Müslümanları hakkında çok mühim bilgiler veren “Çin’de Din-i Mübin-i İslâm ve Çin Müslümanları” adlı bir kitap da yayınlamıştır. Bu kitapta, Gulca hakkında şu bilgiler verilmektedir:“Gulca Müslümanları: Gulca, Mançuri sınırındaki Rusya’nın Yarkent şehrinin 120 kilometre doğusunda bulunan güzel,

havası ılıman, suyu bol ve ferah bir şehirdir.“Bu şehir İli eyaletinin merkezi olup 1871’de Ruslar tarafından istila edilerek 1881’de tazminat olarak Çin’den alınan Yarkent şehri karşılığında yine Çin’e terk edilmiştir.“Doğusundan İli Nehri çıkan şehir, diğer Çin şehirleri gibi sur ile çevrilidir.“Mevcut halkı 70 bine yakın olup, bunun 40 bini İslam, geri kalanı Moğol, Şıgan, Çin, Mançu ve sâiredir.“Surun içinde ve dışında 40’ı aşkın mescit ve dört büyük cami vardır.“Büyük camilerin ikisi yerlilerin ve biri Dunganların ve diğer ikisi Kazan ve Türkistan tacirlerindedir.“Yerlilere mahsus camilerden birisi sair camilerin en büyüğü olup talebeye mahsus 28 hücreli olduğu halde surun içinde bulunmakta ve diğerleri ise surun dışındadır.“Bu camilerde Arabî ilimler tedris edilmekte olduğundan memleketin kadı, müftü, müderris ve imamları bu camilerde yetişen talebedendir. İdaresi Çin hükümeti tarafından bir Müslüman ve iki Çinliye verilmiştir.“Bu memurlardan Müslüman’ı hâkim bey ve Çinlinin birisi şehremnidir. Şengen ve diğeri asker generalidir ki, Zontodarin namlarıyla bilinmektedirler.“Müslüman hâkimi, Müslümanlara ait vergilerin vaktinde tahsiline ve şer’î işlerin takibine ve müftü ve kadının tayin ve azline, müftü ve kadılar tarafından şer’î işlerden başka lâzım görülen işlerin icraata konulmasına memurdur. Çinli hâkimler ise ticaret işlerinin bir düzen ve nizam içinde yürütmesine, Müslüman hâkimi tarafından bildirilen işleri Gulca ve etrafının umumi valisine bildirmek ile validen aldığı emri hâkime tebliğ etmeye memurlardır.“Gulca ziraatçı ve tüccarları: Yukarıda geçen memurların idareleri altında olmak üzere yerlilerin büyük bir kısmı geçimlerini temin için verimli, havası ılıman ve suları bol olan Gulca arazisinde ziraatla ve geri kalan kısmı da ticaretle uğraşırlar. Dağlarında altın, gümüş, demir ve bakır madenleri var ise de ahalinin işletmekte ve istifade etmekte oldukları maden, odun yerine kullanabildikleri kömür madenidir. Vahşi hayvanlardan ehil olanları çoktur.

Bu Makele Yedi Kıta Dergisinin Aralık 2010 28. sayısından alınmıştır.

DOĞU TÜRKİSTAN'dan HABERLER

ÜRÜMÇİ'DE UYGURLARA PASAPORT VERİLMEKTEDİR

Uygur bölgesinden alınan bilgilere göre Urumçi'de Türkiye'ye okumak veya akraba ziyareti için gelecek olan Uygurlara Çin makamları tarafından pasaport verilmemektedir. Çin makamları bu durumun nedeni hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamaktadır.

HOTEN VALİSİ DİN GÖREVLİLERİNDEN KOMÜNİST PARTİ ÜYELERİNİN YERİNE GÖREV ALMALARINI İSTEDİ

Hoten valisi Cüret Emin, 15 Eylülde yapılan din görevlilerine yönelik siyasi eğitim kursu açılış toplantısında şunları söyledi: Toplumun her tabakasında komünist parti üyelerinin olmadığı yerlerde din görevlileri komünist parti üyelerinin

görevlerini yapmalıdırlar. Din görevlileri komünist partiye olan inancını pekiştirip milletler barışını muhafaza ederek ülke istikrarını korumadaki sorumluluk bilincini sürekli arttırmalıdırlar. Dinin sosyalist düzene hizmet etmesi için halkı bilinçlendirmeli ve yönlendirmelidirler. Bu dönemki eğitim kursuna 160 din görevlisi katıldı.

PEKİN'E DİRDİNİ ANLATMAYA GİDEN TURSUN GAFUR HAPSE MAHKÛM EDİLDİ

Yenişehir nahiyesinde Tursun Gafur'un kardeşi nedeni bilinmeyen bir patlamada öldü ve bir gözü çıkartıldı. Tursun Gafur bu olaydan bölgedeki askeri birimi sorumlu tutarak mahkemeye dava açtı. 14 yıl süren dava sonunda 2006 yılında kendi lehinde bir sonuca ulaşmanın yerine askeri birim hakkında dava açtığı için iki yıl hapse mahkûm edildi. Tursun Gafur iki yıl haptiste yattıktan sonra haksız yere haptiste yattığını belirterek Kaşgar'da bir üst mahkemeye başvurdu. Ancak üst mahkeme Tursun Gafur'un Pekin'e gittiği sırada Kanada Büyükelçiliği'nin önünden geçtiğini gerekçe göstererek çektiği cezayı haklı buldu.

ÇİN DEVLET BAŞKANI HJİNGTAO KAŞGAR'A GELDİĞİNDE TURSUN GAFUR'UN AKRABALARI GÖZALTINA ALINDILAR

Çin devlet başkanı Hu jingtao ve diğer Çinli liderlerin Uygur bölgesine gelişleri bölge halkına büyük eziyet vermektedir. Bölgeye yapılan her ziyaret sırasında şüpheli görülen kişiler tutuklanarak gözaltında tutulmaktadır. Bu kişilerin gözaltında tutulma şekilleri çoğu zaman insan aklına durgunluk vermektedir. Devlet başkanı Hu'nun Uygur bölgesine yaptığı bir ziyareti sırasında Yenişehir nahiyesinde Tursun Gafur'un 50 yaşındaki annesi Gülayım, 18 yaşında kız kardeşi Turnisa 4 saat ağaca zincirlenmiş halde kaldılar.

DOĞU TÜRKİSTAN'dan HABERLER

SEVGİNİN ON ŞARTI ADLI BELGESELİN GÖSTERİMİ KIRGIZİSTAN'DA ENGELLENDİ

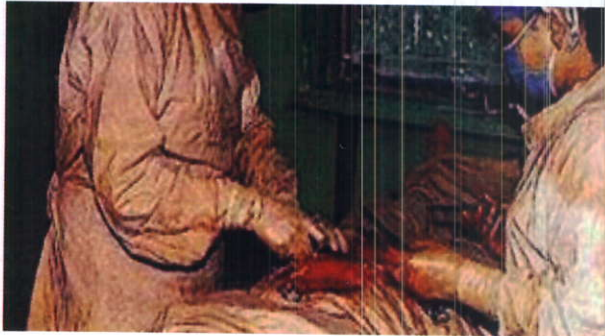
Kırgızistan'da organize edilen uluslar arası bir film festivalinde, Rabiye Kadir'in hayatını konu alan Sevginin On Şartı adlı belgesel gösterimden kaldırıldı. Sevginin On Şartı adlı belgesel 2009 yılında Melbourne

film festivalinde Çin'in engelleme girişimlerine rağmen gösterilmişti ve bu gösterim Avustralya ile Çin arasında krize neden olmuştu. Bu belgesel daha sonra birkaç film festivalinde daha gösterildi.

ÇİN, DOĞUM KONTROLÜ POLİTİKASINDA BİR DEĞİŞİKLİK OLMAYACAĞINI AÇIKLADI

Çin'in doğum kontrolü politikasını uygulamaya koymasının 30. yılında bu politikanın etkileri Çin basınında ve akademik çevrelerde tartışma konusu oldu. Kadın nüfus oranının erkek nüfusuna oranla azalması ve ülke nüfusunun yaşlanması gibi nedenlerden dolayı doğum kontrolü politikasının sona ermesi gerektiği konuşulmaya başladı. Çin Devlet Nüfus ve Doğum Kontrolü Müdürü yaptığı açıklamada doğum kontrolü politikasında herhangi bir değişiklik olmayacağını belirtti.

BAĞIMSIZ ARAŞTIRMACI İLHAM TOHTI MEMLEKETİNE GİTMekten ALIKONDU

Pekin'de yaşamakta olan, Uygurbiz internet sitesinin sahibi araştırmacı yazar İlham Tohti Eylül ayında Artuş'ta bulunan akrabalarını

ziyaret etmek istemiş, istihbarat birimleri ilk başta sadece yakın akrabalarını ziyaret etmek şartıyla bu ziyarete izin vermiş, fakat daha sonra bu ziyaret, güvenliğine tehlike oluşturacağı gerekçesiyle engellendi.

ÇİN'DE 3 UYGUR YAZAR DAHA HAPSE MAHKUM EDİLDİ

Bölgeden alınan bilgiye göre 3 Uygur yazar 5 Temmuz olaylarıyla ilişkilendirilerek hapse mahkûm edildi. Bu 3 kişinin adları açık olarak bilinmemekle birlikte birinin Pekin Merkez Halk Radyosunun muhabiri Mehmetcan Abdullah olduğu tahmin edilmektedir. Mehmetcan Abdullah geçen yıl 5 Temmuz olaylarıyla ilgili belgesel hazırlamış, bundan dolayı 5 Temmuz olaylarını organize edenlerin arasında yer aldığı suçlamasıyla sorguya çekilmiş, kendisinden bir daha haber alınmamıştı.

GULCA ŞEHRİNDEKİ SOKAK ADLARI ÇİN'DEKİ EYALET ADLARIYLA DEĞİŞTİRİLMEKTEDİR

Gulca sakinlerinden alınan bilgiye göre şehirdeki tarihi sokaklar yenileme ve genişletme bahanesiyle yıkılmakta, yerine Çin geleneksel mimarini yansıtan yeni şehir inşa edilmektedir. Yıkılıp yeniden yapılan sokak ve caddelere Çin'deki eyalet adları verilmektedir. Park ve binalara Çin tarihindeki şahısların adları verilmektedir, Çin tarihini simgeleyen anıtlar yapılmaktadır. Örnek olarak yeni verilen cadde isimleri şöyledir: Şanghai caddesi, Şenjing caddesi, Beijing Caddesi, Liaoning Caddesi, Siçuan Caddesi, Fucou Caddesi, Cilin Caddesi, Enhui Caddesi vs. Bina, yer isimleri ve anıt olarak Cingvuyuan Oteli, Yuanyang Oteli, Cingdiyan Alışveriş Merkezi, Cinghui Ticaret Bazarı, Cungli

DOĞU TÜRKİSTAN'dan HABERLER

Hastanesi, Han Krallığı prensesi anıtı, Linzeşü anıtı vs. sayılabilir. Bu tür uygulamalar Doğu Türkistan'ın tüm şehirlerinde uygulanmaktadır.

UYGUR BÖLGESİNDE 2010 YILI İÇİN VATANSEVER DİN ADAMLARI EĞİTİM KURSU BAŞLADI

2010 yılı için Vatansever Din Adamları Eğitim Kursu açılış töreni 8 Ekim günü Urumçi'de yapıldı. Törende konuşan Uygur Bölgesi kukla başkanı Nur Bekri şunları söyledi: Din adamlarını siyasi açıdan bilinçlendirme eğitimi bölgenin istikrarı, gelişmesi ve ülke sınırlarının korunması için önemlidir. Etnik bölücülük ve yasal olmayan dini faaliyetlere karşı güçlü iradeye sahip, siyasi açıdan güvenilir, önemli zamanlarda kendi rolünü yerine getirebilecek vatansever din adamları istiyoruz. Çin, Uygur bölgesindeki sözde din adamlarını kendi propagandaları için araç olarak kullanmaktadır.

YENİHISAR NAHİYESİNDE HEKİM SEYİT'İN OTOBÜSLERE BİNMESİ YASAKLANDI

Yenihisar nahiyasının Söget köyünden Hekim Seyit köyündeki fakir çiftçilerin durumunu üst makamlara ve dış dünyaya aktarmak için çeşitli yöntemleri denedi. Köy polisi, en son Hekim Seyit'i

bu çalışmalarından vazgeçirmek için, diğer bölgelere sefer yapan tüm otobüs şoförlerine Hekim Seyit'i otobüs ile seyahatini yasakladı. Bu yasak sonunda Hekim

Seyit 20 kez otobüslerden zorla indirildi.

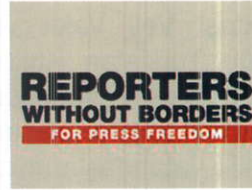
ÇİN: UYGUR BÖLGESİNDE NÜFUSUN YAŞLANMA ORANI YÜKSEK

Çin makamlarının verdikleri bilgilere göre 2010 yılında Uygur bölgesinde nüfusun yaşlanma oranı yüksek olup nüfusu yaşlı toplum olarak sınıflandırılmıştır. Araştırmacılar, Uygur bölgesinde nüfusun yaşlanması bölgede katı bir şekilde uygulanan doğum kontrolünün sonucu olduğunu

belirtmektedir. Çin Halk gazetesinde çıkan bir habere göre şuan Uygur bölgesinde 60 yaş üzeri nüfus 2 milyon 100 bin olup bu sayı toplam nüfusun %10'unu oluşturmaktadır. 21. yüzyılın ortalarında Uygur bölgesi nüfusunun yaklaşık üçte biri yaşlanmış olacaktır.

ÇİN BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ AÇISINDAN DÜNYADA SON SIRALARDA

Merkezi Paris'te bulunan Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü tüm ülkelerin basın özgürlüğünü değerlendiren raporunu açıkladı. Raporda 178 ülkeye yer verilmiş olup Çin basın özgürlüğü açısından 170. sırada yer alıyor. Rapor Çin'e yönelik yapılan bu sıralamanın nedenini açıklarken şunlara yer verdi: Çin'de iletişim ve haberleşme araçları önceki yıllara göre daha gelişmiş olmasına rağmen Uygurlar ve Tibetlilere ilişkin haberlere yönelik sıkı denetim ve sansürleme devam etmektedir.

KAŞGAR BÖLGESİNDE 5 TEMMUZ OLAYLARIYLA İLİŞKİSİ OLAN HERKESİN İL DİŞİNE ÇIKMASI YASAKLANDI

Hongkong'da yayınlanan bir gazetenin haberine göre, Kaşgar vilayetinde 2009 yılında Urumçi'de meydana gelen 5 Temmuz olaylarıyla bağlantılı olarak görülen herkesin kendi köyünden dışarı çıkmaları, hatta çalışmak için olsa da diğer bölgelere gitmeleri yasaklandı. 5 Temmuz olaylarından sonra uygulamaya konan güvenlik önlemleri arasında her kasaba ve mahalleye koruyucu birimler tayin etmek, şüpheli kişileri sürekli izlemek, semte gelen herkesi kontrol etmek ve kayıt altına almak gibi uygulamalar yer almaktadır.

FAALİYETLERİMİZ

HACI BEKTAŞI VELİ DERNEĞİNDEN NEZAKET ZİYARETİ

Kayseri Hacı Bektaş Veli Vakfı ve Dernek başkanından Doğu Türkistan Kültür ve dayanışma derneğine nezaket ziyaretinde bulundular. Yıllardır aynı mahallede oturan ve komşuluk eden, Tuncelili vatandaşlarımızı temsilen Kayseri Hacı Bektaş Veli Kültürünü araştırma derneği başkanı Sayın Kenan Akpınar ve Kayseri Hacı Bektaş Veli Kültürü araştırma vakfı başkanı Sayın Remzi Akbulut ve mahalle sakinlerinden oluşan bir heyetle derneğimizi ziyaret etti. Doğu Türkistan'dan gelen Uygur Türklerinin yaşayış ve kültürleri ile Doğu Türkistan'ın şuan içinde bulunduğu durum hakkında dernek yöneticilerimizle nezih bir ortamda sohbet ederek fikir alışverişinde bulundular. Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği başkanı Sayın Seyit TÜMTÜRK ise bu ziyaretten duydukları memnuniyeti belirterek, "40 yıldan fazla zamandır. Tuncelili komşularımız ile aynı mahallede komşuluk ettiklerini, ufak tefek bazı kırgınlıklar yaşanmış olsa da uzun yıllardan beri aynı mahallede aynı havayı soluyarak iyi komşuluk ilişkileri içerisinde hayatları sürdürmektedir dedi. Ayrıca uzun yıllardır aynı mahalleyi paylaştıkları için farklı hassasiyetleri olan iki toplum ve kültürün bir biri ile yıllarca nasıl ayrı gayrı gözetmeden yaşadığının en canlı örneğinin Hoca Ahmet YESEVİ Mahallesi olduğunu söyledi. Hacı Bektaş Veli Derneği yöneticileri de, bu ziyaret ile gerçekten bu sözlerin ne kadar anlamlı gerçekçi olduğunu söyledi. Davamızda yanımızda yer aldıklarını beyan ederek bu ziyaretin ortak çalışmalar için iyi bir başlangıç olması temennisiyle derneğimize ayrıldılar.

RAMAZAN BAYRAMINDAN YANSIYANLAR

11 ayın sultanı bereket ve rahmet ayı Ramazan-ı şerifi uğurladık. Bu kutsal ve mukaddes ayda sahur, oruçlarla buluştuk; nice lezzete ve günaha kapalı kaldığımız bir ayın sonunda Müslüman coğrafyası olarak. Rahmet ve bereket ayının bitmesini de geliş gibi coşku içinde kutlama telaşına giriştik. Öyle ki, mükafat olarak ulaştığımız Ramazan Bayramını bu gün buruklukları ve sevinçleri ile iç içe idrak etmekteyiz. Henüz Ramazan ayının başlarında Pakistan'da yaşanan sel felaketi ile yüreklerimiz yandı. Binlerce Müslüman

kardeşimizi kaybettik, milyonlarcasının da acısını izledik ve yaralarını sarmak adına yapılan yardımlara karınca karınca bir şeyler ekledik. Bayramın kavuşturmalara vesile olan o kendine has lezzeti ile Ramazan ayından kalma huzuru ile uzak, yakın onlarca sevenimiz, eşimiz, dostumuz ve akrabalarımızla bir araya gelmenin sevincini yaşadık. İşte o sevinçlerden anavatanımız Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya taşıdığımız

bir değer olan bayramlaşma merasimimizde objektiflere yansıyanlar. Birlikte daha nice bayramları sağlık, sıhhat içinde görmek ve yaşamak dileğiyle.

TANER YILDIZ DERNEĞİMİZİ ZİYARET ETTİ

Enerji ve Tabii Kaynakları Bakanı Sayın Taner YILDIZ ve Kocasinan Belediye Başkanı Sayın Bekir YILDIZ beraberlerinde ki kalabalık bir heyetle bayramlaşmak adına, derneğimizi ziyaret ettiler. Dernek binamızda bayram vesile ile hazırlanan sofradan yiyeceklerden tadan Sayın Taner YILDIZ'a Doğu Türkistan'dan getirilen TURFAN kavunu ikram edildi. Bu küçük ziyafetin ardından bakan Sayın Taner YILDIZ ve Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Genel Başkanı ve Dünya Uygur Kurultayı Başkan Yardımcısı ile yönetim kurulu üyelerimizin de hazır buldukları yarım saatlik bir sohbet gerçekleştirildi.

Ardından derneğimiz bahçesinde hazır bulunan hemşerilerimize de sohbet etme imkânı buldular. Hemşerilerimize ilk olarak hitap eden Kocasinan Belediye Başkanı Sayın Bekir YILDIZ konuşmasında muhacerette yıllarını geçiren Doğu Türkistanlıların ne zorluklarla yaşamaya gayret ettiklerine

vurguda bulunarak. Kayseri'de yaşayan Doğu Türkistanlıların diğer coğrafyalarda yaşayanlara oranla daha iyi olduklarını bu birlik ve beraberliğin Doğu Türkistan davasına ivme kazandırdığının altını çizdi. Ardından, söz alan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Sayın Taner YILDIZ'da konuşmasında bu güzel ortamda

Doğu Türkistanlılarla beraber olmak bayramın son günü bile olsa bir bayram vesilesi ile aynı yerde bulunmaktan gurur duyduğunu söyledi. Son olarak sözü Derneğimiz Genel Başkanı ve Dünya Uygur Kurultayı Başkan Yardımcısı Sayın Seyit TÜMTÜRK aldı. TÜMTÜRK konuşmasında bu ziyaretlerin kendilerini ne kadar memnun ettiğini belirten TÜMTÜRK geçen hafta Cumhurbaşkanının bu hafta da Sayın Taner YILDIZ beyin ziyaretlerinin Doğu Türkistanlıları ne denli sevince boğduğunu kaydetti. Bu anlamlı günde yapılmış olan ziyaret dolayısıyla Bakan Sayın Taner YILDIZ Kocasinan Belediye Başkanı Sayın Bekir YILDIZ ve beraberindeki heyete teşekkür etti.

7. ULUSLARARASI ANADOLU GÜNLERİ KÜLTÜR VE SANAT FESTİVALİ

Etimesgut Belediyesinin her yıl düzenlediği bu yıl 7. si gerçekleştirilen "7.Uluslararası Anadolu Günleri Kültür ve Sanat Festivali" bir birinden renkli görüntülere sahne oldu. Türk Dünyasını ve Anadolu kültürünü buluşturan bu büyük organizasyona

her yıl olduğu gibi iştirak eden derneğimiz Ankara şubesi 10 gün süren etkinlik boyunca Doğu Türkistan kültürü yanı sıra, komünist Çin devletinin 5 Temmuz 2009 yılında Urumçi'de işlediği vahşeti binlerce Ankara'lı ve Etimesğutlular ile paylaştı. Festivalin 6. günü Niğde İli ve İlçeleri Derneği ile sahne alan Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Ankara Şubesi, Gülzade TANRIDAĞLI'nın başında bulunduğu folklor ekibi ile Doğu Türkistan halk danslarından örnekler sundu. Ayrıca bu gece de bizleri yalnız bırakmayarak, kırmayarak sahne alan sanatçı Kaya KUZUCU Türk ellerinden ezgilerle dinleyenlere muhteşem bir konser verdi. Halk dansları ve konserin ardından konuşma yapmak üzere sahneye gelen derneğimiz Ankara Şube Başkanı Hayrullah EFENDİGİL ise konuşmasında "Etimesgut Belediye Başkanı Sayın Enver DEMİREL'e ve Etimesgut belediyesi çalışanlarına teşekkür ederek. Her yıl olduğu gibi, mazlum ve unutulmaya yüz tutan Doğu Türkistanlıları hatırlayan, onların her zaman yanında olan. Müslüman Türklere sahip çıkan Enver DEMİREL ve şahsında Etimesgutlulara şükranlarını sundu. Hayrullah EFENDİGİL'in konuşmasının ardından sahneye gelen Etimesgut Belediye Başkanı Sayın Enver DEMİREL Bey ise; "Doğu Türkistan ve Doğu Türkistan Türklüğünün çektiği sıkıntıları yakından bildiğini, bu nedenle bu etkinlikle bile olsa bu soydaş ve dindaşlarımıza sahip çıkmanın, onların sesinin duyurulmasına yardımcı olmanın kendilerinin asli vazifelerinden olduğunu vurguladı. Konuşmaların ardından derneğimiz Ankara Şube Başkanı Hayrullah EFENDİGİL, Etimesgut Belediye Başkanı Enver DEMİREL

beye plaket ve Türkistan'dan getirttiği Kavunu takdim etti. Ayrıca on gün boyunca bizler ile yakından ilgilenen Etimesgut Belediye Başkan Yardımcısı sayın Alaattin SONAT beye de teşekkürlerimizi ifade eden bir plaket takdim edildi.

DOĞU TÜRKİSTAN'IN İŞGALİNİN 61. YILINDA ÇİN PROTESTO EDİLDİ

5 Temmuz 2009 da Doğu Türkistan'ın Urumçi şehrinde meydana gelen olayların 1.yıldönümü dolayısı ile 5 Temmuz'da Çin'in Doğu Türkistan'da yapmış olduğu vahşiyane soykırımı kamuoyuna anlatmak 5 Temmuz olaylarını gündemde tutmak adına yapılan etkinlikler dışında paneller seminerler ve televizyon programları düzenlenmektedir. 10 Temmuz 2010 günü TRT Avaz televizyonunda sayın Dr.Fahri Solak'ın hazırlayıp sunduğu Türkistan Gündem'i konulu programa konuk olarak Dünya Uygur Kurultayı başkan yardımcısı sayın Seyit Tümtürk ve Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya fakültesi Öğretim üyesi yardımcı Doç.Dr.Sayın Erkin Emet katıldı. Programda tarihi süreçte Doğu Türkistan meselesi ve Uygur halkının dramatik yaşamı gündeme getirildi.

TÜRKSAM'DA DOĞU TÜRKİSTAN KONFERANSI

Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Ankara şubesi ve TÜRKSAM'ın ortaklaşa düzenlediği "Doğu Türkistan'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğinin" tartışıldığı ve beyin fırtınası şeklinde düzenlenen

toplantı. Türksam Başkanı Sinan OĞAN başkanlığında, Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Genel Başkanı, Dünya Uygur Kongresi Başkan Yardımcısı Seyit

TÜMTÜRK ile Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi Doç.Dr. Erkin EMET'in katılımı ile gerçekleştirildi. Açılış konuşmasını TÜRSAM Başkanı Sinan OĞAN beyin yaptığı toplantıda OĞAN. Çin'in uluslararası konumuna, Türkiye ve Çin ilişkilerine değinerek. "Çin'in sürekli olarak tek taraflı bir politika ile Türkiye'yi abluka altına almasına dikkat çekti." OĞAN ayrıca "Çin'in durdurulması veya bu ekonomik güçlü büyümesinin ilerlemesi durumun da, hali hazırda devam eden gücünün ilerleyen yıllarda gerek Orta Asya gerekse Dünya siyaseti açısından çok büyük dengesizliklere neden olacağını vurguladı. Böylelikle hâlihazırda var olan gücünün küresel olarak birçok sorunu da beraberinde getirebileceği gibi, Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türkleri içinde büyük bir tehdit olacağını" söyledi. TÜRSAM Başkanı Sinan OĞAN'dan sonra söz alan Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Genel Başkanı ve Dünya Uygur Kongresi Başkanı Seyit TÜMTÜRK ise "Doğu Türkistan'ın yakın tarihinden bahsederek. Sivil toplum kuruluşları olarak Doğu Türkistan sorunu için kendilerinin ve diğer ülkelerde ki Doğu Türkistan teşkilatlarının çalışmalarında bahsetti. TÜMTÜRK aynı zamanda halen Doğu Türkistan'da yaşanan insanlık dramına dikkat çekerek burada Türkiye Cumhuriyetine büyük sorumlulukların düştüğünü çünkü aynı millet ve dinin mensubu olmaları hasebi ile

Türkiye Cumhuriyeti idarecilerinin Doğu Türkistan konusunda daha da hassas olmaları gerektiğini vurguladı."Daha sonra söz alan Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Öğretim Üyesi Doç Dr. Erkin EMET Doğu Türkistan'da Çin Devletinin Politikalarına değinerek. 1955 yılında kabul edilen Otonom bölge kanunlarının işletilmemesi ve bu durumdan kaynaklanan rahatsızlıkların Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türklerinin üzerinde ki etkilerini örnekleri ile dinleyicilere anlattı. EMET ayrıca Doğu Türkistan'ın başkenti Urumçi'de vukuu bulan 5 Temmuz olaylarına da değinerek. O tarihler de gerçekte nelerin yaşandığı, Çin Devletinin bu dönemde nasıl bir tutum içinde olduğundan bahsederek bundan sonra nelerin yapılması gerektiğini anlattı. Konuşmaların ardından soru cevap kısmına geçilerek, dinleyicilerin aklında kalanlara cevap bulunmaya çalışıldığı gibi, çeşitli üniversitelerin uluslararası ilişkiler bölümünde okuyan öğrencilerin de edindikleri bilgiler çerçevesinde Doğu Türkistan konusunda ki çözüm yolları masaya yatırıldı...

ÇİN BAŞBAKANI WEN CIABAO PROTESTO EDİLDİ

Bir dizi resmi temas için Türkiye'ye gelen Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Wen Jiabao Ankara'da kaldığı otelin, çıkışında Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Genel Merkezi, Ankara Şubesi ve İstanbul'dan gelen Doğu Türkistan Maarif Derneği ile Doğu Türkistan Gençlik ve

Kültür Derneği üyelerince protesto edildi. "Katil Çin Doğu Türkistan'dan Defol" "Doğu Türkistan Türk Kalacak" "Xinjiang değil Doğu Türkistan" şeklinde slogan atan grup bir Çin'inin otelin diğer tarafında Çin bayrağı açmasına tepki göstererek kısa süreli bir arbedeye sebep oldu. Doğu Türkistan Dernekleri tarafından, sloganlarla protesto edilen Çin başbakanı Wen Jiabao otelin çıkışında da dakikalarca protesto edilirken. Grup içerisinde yaşananlara tepkisiz kalmayan kişiler ayakkabı fırlatarak haklı tepkisini ortaya koymaya çalıştı. Çin başbakanı Wen Jiabao'nun ayrılışından sonra grup adına açıklama yapan Dünya Uygur Kongresi başkan yardımcısı Seyit TÜMTÜRK geçen yıl 5 Temmuz'da Doğu Türkistan'ın başkenti Urumçi'deki Uygurların demokratik hak arayışında bulunduğunu hatırlattı. Yaşanan olayların "kanlı bir şekilde bastırıldığını" kaydeden TÜMTÜRK, "Orantısız güç kullanımını, yargısız infazları ve Çin işgalini şiddetle protesto ettiklerini" söyledi. TÜMTÜRK, 5 Temmuz'da katledilen, tutuklanan ve kaybolanlarla Kamboçya'dan ve Burma'dan 1,2 milyar dolar karşılığı Çin'e iade edilen 37 Uygur Türk'ünün akıbetinin soruşturulması, Çin'in devlet terörünün tekrarlanmaması için başta BM olmak üzere uluslararası kuruluşlar, Pekin yönetimi üzerinde uluslararası hukuk kurallarını uygulamalıdır diye konuştu.

DOĞU TÜRKİSTANLILARIN "USAK" ZİYARETİ

Ankara, İstanbul ve Kayseri'de çeşitli aktiviteler ile Çin Devletini ve

Çin'i tanıtırma programı öncesinde Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Genel Başkanı Seyit TÜMTÜRK ve Ankara Şube Başkanı Hayrullah EFENDİGİL Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Genel Koordinatörü Doç. Dr. Sedat LAÇİNER beyi ziyaret etti. Çin Devletinin bir ay kadar Ankara, İstanbul ve Kayseri'de düzenleyeceği kültürel, sosyo-ekonomik alanlarda ki, tanıtım faaliyetleri öncesinde Doç.Dr. Sedat LAÇİNER'i ziyaret ederek. 5 Temmuz Urumçi Olaylarından bu güne kadar

yaşananlar hakkında bilgiler verildi. Özellikle son dönemde, Çin-Türkiye yakınlaşmasının ele alındığı görüşmede Sayın TÜMTÜRK "Türkiye'nin, Çin ile olan ikili münasebetlerinin sürekli olarak Çin'den yana anlaşılmaz bir şekilde aleyhine gelişmekte ancak buna bir önlem alınmamasına yada bir şekilde göz yumulmasına bir anlam veremediklerini aynı zamanda Çin devletinin hiçbir uluslararası alanda Türkiye'nin yanında olmamasının bu yakınlaşmada sürekli Türkiye'nin kayıpları olduğunu belirterek. Gerek siyasi, gerekse sosyo-ekonomik olarak Türkiye aleyhine gelişen bu durumun hükümet yetkililer ve devlet yöneticileri tarafından yeterince anlaşılmadığını söyledi. TÜMTÜRK ayrıca gelinen nokta da Uygur Türklerinin uluslararası alanda Türkiye dışında çok destek bulunmadığını ancak 5 Temmuz 2009 Urumçi olayları ile başlayan Uygur Türklerine karşı yürütülen sistematik

soykırımın halen durdurulamadığı o günlerde verilen sözlerin bu gün nerede ise unutulduğunu dile getirdi.” Seyit TÜMTÜRK ayrıca, Çin Devletinin 17 Ekim’de başlatacağı bu etkinliğin Ankara, İstanbul ve Kayseri’yi kapsamasının, düşündürücü olduğunu söyleyerek. Bu illerde ki Doğu Türkistanlıların ve Doğu Türkistan sevdalılarının etkinlik ve aktivitelerinin bilinen bir gerçek olduğunu vurguladı. Göz boyama yöntemi ile kendini Türk halkı önünde şirin gösterme çabalarına girişen Çin’in bu etkinliklerden de istediğini elde edemeyeceğini belirterek. Türk halkının mazlum Doğu Türkistan Türklerine dünden daha fazla sahip çıkacağı inancında olduğunu belirtti.

DÜNYA TÜRK FORUMU İSTANBUL’DA YAPILDI

Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi TASAM Türk dünyası ve diasporasının altmışa yakın ülkedeki akademisyen, düşünce ve kanaat önderlerini İstanbul’da buluşturdu. “Türk Konseyi, Türk Diasporası ve Sosyoekonomik İş Birliği” ana temalı

“DÜNYA TÜRK FORUMU”na katılmak üzere dünyanın dört bir yanından katılımcılar İstanbul’daki Forum’un ilk gününde bir araya geldiler. Grand Cevahir Hotel’de başlayan Dünya Türk Forumu’nun açılış konuşmalarını TASAM Başkanı Süleyman ŞENSOY, Türk Konseyi Genel Sekreteri Büyükelçi Halil AKINCI, TÜRKPA

Genel Sekreteri Ramil HASANOV, Mardin Valisi Hasan DURUER, Kazakistan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisi Baghdad AMREYEV, MHP Genel Başkanı Dr. Devlet Bahçeli adına TBMM İzmir Milletvekili Şenol BAL, CHP Genel Başkanı Sayın Kemal KILIÇDAROĞLU adına TBMM Balıkesir Milletvekili Hüseyin PAZARCI, TBMM AB Uyum Komisyonu Başkan Vekili Prof. Dr. Yusuf Ziya İRBEÇ, TÜRKSOY Genel Sekreteri Prof. Dr. Dussanbay KASSEİNOV, Kosova Cumhuriyeti Çevre Bakanı Mahir YAĞCILAR ve Azerbaycan Diaspora Bakanı Nazım İBRAHİMOV yaptılar. Forum kapsamında davet edilen Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Genel Başkanı ve Dünya Uygur Kongresi Başkan Yardımcısı Seyit TÜMTÜRK ise “Doğu Türkistan ve Türkiye-Çin İlişkileri hakkında katılımcılara bilgi verdi.” TÜMTÜRK konuşmasında 5 Temmuz Urumçi Olayları ve akabinde yaşananları bir kez daha hatırlatarak başladığı konuşmasında. Çin başbakanı Wen Jiabao’nun Türkiye temasları üzerinde durdu. Resmi ziyaretle imzalanan anlaşmaların ve mutabakatların karşı olmadıklarını Türkiye’nin uluslararası alanda kendine yeni pazarlar ve müttefikler bulmamasının Türkiye’nin yararına olacağına vurgu yapan TÜMTÜRK, ancak öyle anlaşılmalıdır ki Çin Türkiye’nin Uygur Türkleri konusunda ki yaklaşımlarını ve söylemlerini dün olduğu gibi bu günde suistimal ve göz ardı etmektedir. Çin başbakanı Wen Jiabao’nun resmi temaslarını tamamlamasının ardından. Çin’de yayınlanan birçok makale de Uygur ayrılıkçılar konusunda Çin’in ellerinin güçlendiğini ve Türkiye’den yükselen ayrılıkçı söylemlerin yakın zamanda bertaraf edileceği vurgusu yapıldığına dikkatleri çekti. Yıllardır Doğu Türkistan

ve Uygur Türkleri konusunda Çin'den daha insancıl ve demokratik adımlar atmasını bekleyen Türk yetkililerin aksine Çin'in bu yeni anlaşmaları adeta koz olarak kullanmasının hala Türkiye'nin yaklaşımlarının ne denli yanlış anlaşıldığı ve de Çin'in yıllardır sürdürdüğü akıl almaz Türkiye siyasetine daha da fazla kararlılıkla devam edeceğini vurguladı. Dünya Türk Forumu nezdinde birçok sivil ve bürokratik görüşmelerde de bulunan Doğu Türkistan'lı yetkililer. TRT-1, TRT-TÜRK ve Azerbaycan Televizyonlarına da konuk olarak bu kanallarda programlara da iştirak ettiler.

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİNDE DOĞU TÜRKİSTAN PANELİ

Çankaya Üniversitesi Atatürk İlkeleri, Tarih, Araştırma ve Kültür Öğrenci Topluluğu (ATAK) tarafından Türk Dili Öğretim Elemanı ve ATAK Akademik Danışmanı Okutman Kerem Gün'ün yönettiği "Dünden Bugüne Doğu Türkistan" adlı bir söyleşi Çankaya Üniversitesi Mavi Salon'unda 19.10.2010'da gerçekleştirildi. Söyleşiye konuk olarak Ankara Üniversitesi DTCF Türk Lehçeleri ve Edebiyatları

Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi Yrd. Doç. Dr. Erkin Emet ve Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Ankara Şube

Başkanı Hayrullah Efendigil katıldı. Saygı duruşu ve İstiklal Marşı'yla başlayan etkinlikte, Doğu Türkistan'ın Çin işgaline girdiği dönemlerden itibaren tarihsel perspektif içinde Uygur Türklerinin dil, kültür, siyasal ve ekonomik sorunları ve Çin'in yıllardır uyguladığı sistematik asimilasyon yöntemleri, gerek slayt ve film gerek Batılı ve Doğulu gözlemcilerin izlenimleriyle konuklara aktarıldı. Yoğun bir katılımın gözlendiği etkinlikte ilk konuşmayı gerçekleştiren. Yrd. Doç. Dr. Erkin Emet, Doğu Türkistan'ın ulusal kurtuluş serüvenini tarihsel bir süreç içinde değerlendirirken özellikle günümüzde dünya kamuoyunun mevcut duruma yaklaşımını eleştirel bir gözle dinleyenlere anlattı. Sayın Emet'in ardından söz alan Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Ankara Şube Başkanı Hayrullah Efendigil de Doğu Türkistan'ın sorunlarını Derneklerinin faaliyetleri eşliğinde dinleyenlerle paylaştı. Derneklerinin Türkiye'deki kurulma aşamalarından ve faaliyetlerinden de söz eden Efendigil'in, kısıtlı şartlar altında gerek dünyada gerek Türkiye'de ortaya koydukları faaliyetleri anlattığı konuşmasının ardından Moderatör Kerem Gün'ün kısa bir değerlendirmesine geçildi. Söyleşinin soru-cevap bölümünde ise katılımcıların Doğu Türkistan sorunu üzerine yönelttiği sorular eşliğinde, başta Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Doğu Türkistan'ın sorunları olmak üzere Türk dünyası hakkında nitelikli tartışma ve görüş alışverişleri yaşandı. Etkinliğin hemen ardından, salon fuayesinde verilen ikramda konuşmacılar ve dinleyenlerin kaynaşması ve Doğu Türkistan üzerine çeşitli görüşlerin alışverişi sağlandı.

ŞARKI TÜRKİSTAN TARİHİ

Mehmet Emin BUĞRA
Çeviri: Gökbayrak

Tömür Beg fırsattan faydalanarak yakın çevresindeki insanları gizli bir şekilde isyana teşvik etmeye başladı, diğer taraftan halkı kendine çekmeye çalıştı. Hicri 765 yılında Tömür Beg Yeşilşehir civarındaki askerlere saldırarak ellerindeki esirleri kurtarıp serbest bırakmaya başladı. Bunu duyan İlyas Hoca Oğlan, Han'a, Tömür Beg bu hareketiyle halkı isyana teşvik etmektedir diye mektup yazdı. Han, Tömür Beg'in yok edilmesini emretti. Tömür Beg bu haberi duyduktan sonra bir gecede çoluk çocukları ve 25 kişiden oluşan yol arkadaşlarını yanına alarak kaçtı ve Amuderyası'nı (Amu nehri'ni) geçerek bin bir zorlukla kayın pederi Emir Hüseyin ile birleşti. Afganistan ve Belh arasında gezerek kendine taraftar toplayıp 5 – 6 bin kişiden oluşan bir asker gücü meydana getirdi. Bu güç ile Emir Hüseyin ve Tömür Beg Amuderyası'na yakın Belh civarına yerleştiler. Tömür Beg elindeki askeri güç ile Batı Türkistan'a saldırmanın mümkün olmayacağını biliyordu. Tömür Beg'in amacı elindeki askeri güç yardımıyla yavaş yavaş Batı Türkistan'da kendine taraftar toplamak, yeteri derecede güce sahip olduktan sonra Batı Türkistan'a saldırmak idi. Ancak Emir Hüseyin Tömür Beg'e danışmadan Amuderyası'nı geçerek İlyas Hoca Oğlan'ın sınır birliklerini saldırdı, ancak ağır yenilgi alarak zar zor Tömür Beg'e sığındı. Emir Hüseyin'in bu ani ve yersiz saldırısı Tömür Beg'in planlarını altüst etti. Diğer taraftan İlyas Hoca Oğlan'ı uyandırdı. İlyas Hoca Oğlan Amuderyası'nın diğer kıyısında güçlü bir düşman olduğunu fark ederek derhal Küçük Beg komutasında 20000 kişilik asker gönderdi.

Taşköprü Savaşı

Emir Hüseyin'in aldığı ağır yenilgi Tömür Beg için ümitsizlik yaratacak bir olaydı. Ancak yayılcı tabiatına sahip Tömür Beg bu olayın fazla etkisinde kalmadı ve derhal harekete geçerek dağılan askerlerini olabildiğinde bir araya getirdi. Bunun dışında Batı Türkistan ve diğer yerlerdeki taraftarlarını yanına çekmeye çalıştı. Böylelikle kısa bir süre içinde epey güç topladı. Tömür Beg bu askeri gücüyle biraz ilerleyerek Amuderyası'nın Taşköprü geçidine gelip yerleşti. Diğer taraftan Küçük Beg tüm yol ağızlarına asker yerleştirdi, kendisi ise esas gücü yanına alarak Taşköprü'nün diğer tarafına geldi. Tömür Beg'in askeri gücünün kendi gücünden az olduğunu görüp nehirden geçerek saldırma gereği duymadı ve beklemeye başladı. Tömür Beg bu şekilde bir ay zaman geçirdikten sonra Emir Musa adlı komutanını 500 askerıyla Taşköprü'de bıraktı. Kendisi geri kalan tüm askerlerini yanına alarak bir gecede gizli halde alt taraftan Amuderyası'nı geçti ve Küçük Beg'in askerlerinin arka tarafına yerleşerek

tüm yüksek bölgeleri ele geçirdi. Küçük Beg ertesi günü kendisinin düşman kuşatması altında olduğunu gördü. Ancak bu durum karşısında zaafa düşmeden akşama kadar şiddetle çarpışarak kendi safını korumayı başardı. Geceleyin Tömür Beg'in yorulan askerlerinin dinlenmesini fırsat bilerek kuşatmayı bozdu ve bölgeyi terk etti. Bu sırada Emir Hüseyin çok sayıda Afgan ve Türk askeriyle beraber Tömür Beg'in yardımına geldi. Bunun dışında Batı Türkistan'dan bazı kabileler, hatta eline silah alıp savaşacak durumda bile olmayan erkek ve kadından oluşan birkaç bin kişi yardıma geldi. Böylelikle Tömür Beg'in gücü Küçük Beg'in gücünden daha fazla hale geldi. Tömür Beg bu askeri gücüyle Küçük Beg'i kovalamaya başladı. Arkasından gelmekte olan Tömür Beg'in düzenli ordusu ve yan taraflardan saldırmakta olan fedai güçler karşısında ne yapacağını bilemeyen Küçük Beg kaçmanın yolunu tuttu. Tömür Beg'in gün be gün artmakta olan askeri gücünü gören İlyas Hoca Oğlan kendisi ve askerlerini tehlikeden kurtarmak için Batı Türkistan'ı bırakıp Sırderyası'nı (Sır nehri) geçerek savunma durumuna geçti. Tömür Beg ile Emir Hüseyin de gelerek nehir kenarına yerleştiler. Diğer bir rivayete göre bir gün İlyas Hoca Oğlan nehir kenarında atıyla gezinti yaparken Tömür Beg ile Emir Hüseyin nehrin karşı kenarına gelip atlarından inerek İlyas Hoca Oğlan'a selam verdiler ve saygı gösterme törenini yerine getirdiler.

İlyas Hoca Oğlan'ın Han Olması

Hicri 767 (Miladi 1365)'de Tuğluk Tömür Han vefat etti. Tuğluk Tömür Han henüz genç, akıllı, adil ve siyasette dahi idi. O dönemde Cengiz hanedanı ve Altın Ordu hanlığı dışındaki devletler nüfuzlarını kaybederek yıkılma sürecine girmişti. Tuğluk Tömür Han devleti yeniden güçlendirme çabasıydı ve büyük imparator olma hayalini taşıyordu. Ancak 36 yaşında vefat ederek bu hedeflerini gerçekleştiremedi. Bu hedefleri gerçekleştirmek sonunda onun düşmanı Tömür Beg'e nasip oldu. Tuğluk Tömür Han ölünceye kadar İlyas Hoca Oğlan ile Tömür Beg arasında savaş meydana gelmedi. Han'ın ölüm haberini alır almaz İlyas Hoca Oğlan, Küçük Beg ve iki bin komutanını yeterli sayıda asker ile yerine bırakıp Almalık'a döndü ve tören yaparak hanlık tahtına oturdu. Bu sırada Tömür Beg, Küçük Beg ve Emir Hüseyin arasında şiddetli savaş meydana geldi, sonunda Han'ın askerleri mağlup oldular. Küçük Beg ve diğer komutanlar başta olmak üzere çok sayıda asker Tömür Beg'in askerleri tarafından esir alındılar. Tömür Beg, esir aldığı Küçük Beg ve diğerlerine savaşta gösterdikleri büyük kahramanlıkları ve Han'ın daha önce yaptığı iyilikleri için büyük bir ziyafet düzenledi.

5 TEMMUZ URUMÇI OLAYI VE DOĞU TÜRKİSTAN

Yrd.Dr., Ömer KUL

Celal Bayar Üni. Fen ve Edeb.Fak.Tarih. Böl.

Doğu Türkistan'da 1949 yılında meydana gelen son Çin işgali ile başlayan ve günümüzde hâlâ daha bütün şiddetiyle devam eden sindirme politikalarına ve gelişen olaylarla alakalı olarak elde derli toplu bir çalışma mevcut değildi. Dr. Erkin Emet'in kale aldığı ve 10 yılı aşkın süredir yaptığı araştırmalardan derlediği bu çalışması aynı zamanda 5 Temmuz Urumçi olaylarının da anlaşılması ve öğrenilmesi bakımından bir açığı kapatacak mahiyettedir. Dr. Erkin Emet'in Doğu Türkistanlı olması yanında Çince ve diğer batılı kaynak dillerinden de istifade ederek kaleme aldığı çalışması, olayların içerisinde bulunan bir kişinin güven duygusu ile çalışmasını tamamlamasına katkı sağladığı görülmektedir. Yazarın çalışmasının önsözünde de belirttiği üzere Doğu Türkistan meselesi üzerine gerek Türkiye'de gerekse Batıda 1950'li yıllardan itibaren bazı çalışmalar yapılmıştır. Lakin bu çalışmalar 1990'lı yıllardan itibaren vukua gelen olayları detaylı bir şekilde ortaya çıkaramamıştır. Bunun sebepleri arasında hiç kuşkusuz tek parti diktatörlüğü ile idare edilmekte olan Çin'in bu konuda çalışma yapmak isteyenlere uyguladığı baskı ve arşivlerini açmamasını ifade etmek yanında, Doğu Türkistan meselesi

ile alakalı çalışmaların genellikle anılar ve tarihi olayların anlatılması şeklinde geliştiğini görmekteyiz. Bu durum beraberinde 19. asrın ikinci yarısından günümüze kadar meydana gelen olayların tasvirî olduğunu göstermektedir. Bu nevi çalışmalar her ne kadar tarihî olayların tanınmasını sağlamışsa da Doğu Türkistan meselesinin genel olarak bir değerlendirilmesi yapılamamıştır. Bu ise Doğu Türkistan meselesinin bir bütün olarak değerlendirilmesinin önündeki en büyük engel olarak durmaktadır. Yazarın kaleme aldığı eserini hariç tutacak olursak, Doğu Türkistan meselesinin Dünya Uygur Kurultayı ile ilişkisini, Dünya efkar-ı umumiyesi ile uluslararası sivil toplum örgütlerinin bu meseleye bakışını bütün yönleriyle ortaya koyan bir eser de yoktu. Bilindiği üzere 18 Kasım 1884 tarihinde Çin İmparatorunun emriyle Çin'in 19. eyaleti olarak merkeze bağlanan ve adı Xin-jiang (Yeni elde edilmiş toprak) olarak değiştirilen Doğu Türkistan'da, bu tarihi müteakip, büyük-küçük 200 civarında ayaklanma vukua gelmiş, iki tane de bağımsız devlet kurulmuştur. 5 Temmuz Urumçi olayları ise Doğu Türkistan'da meydana gelen kanlı olayların en büyüklerinden biri olup, dünya kamuoyu tarafından ciddiyle takip edilmiş, Cumhuriyet tarihinde görmediğimiz aksine Başbakan düzeyinde bu olaylara karşı takınılan tavır, hem Doğu Türkistan'da hem Türkiye'de hem de dünyanın dört bir tarafında yaşamakta olan Doğu Türkistanlıların kalbinde büyük bir sevinç meydana getirmiştir. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere geçmişte yaşanan olayların tek parti dikta idaresi ile yönetilen Çin'in ketum tutumu yüzünde bütün yönleriyle ortaya çıkarılmadığı gibi 5 Temmuz Olaylarının içyüzü de net olarak ortaya çıkmış değildir. Dr. Erkin Emet çalışmasında 5 Temmuz olaylarının çıkış sebepleriyle birlikte, bu olayı müteakip vukua gelen olayları da delilleriyle

beraber ortaya koymaya çalışmıştır. İnsan hak ve özgürlüklerinin bayraklaştırıldığı günümüzde Doğu Türkistan'da meydana gelen olayları bütün yönleriyle ve bilimsel olarak anlatma gayretinde olan yazarın eseri bir Giriş ve altı bölümden müteşekkildir. Yazar, Giriş kısmında Uygur Türkleri ile Doğu Türkistan'ın yakınçağ tarihi hakkında bilgiler vermiştir. Yazar, Giriş kısmında bununla birlikte Doğu Türkistanlıların "5 Temmuz Urumçi Katliamı", Çinlilerin ise "5 Temmuz Urumçi Olayı" dedikleri olayın çıkma sebepleri üzerinde de hususiyetle durmuştur. Yazar, Birinci Bölümde Doğu Türkistan'ın kısaca tarihi, günümüzdeki nüfus yapısı, dinî hayat, idare sistemi ile ekonomik ve sosyal durumu hakkında bilgiler vermektedir. Yazar çalışmasının İkinci Bölümünde 5 Temmuz Urumçi Katliamının içyüzü, Çin Hükümetinin bu olayla alakalı açıklamaları ve Dünya Uygur Kongresi'nin Çin'in açıklamalarına cevabını konu etmiştir. Buna ilave olarak zikredilen bu olaya Dünya devletlerinin gösterdiği tepki ile bilhassa Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Urumçi Katliamına gösterdiği tepki ile Çin'in Başbakan Erdoğan'ın "bir nevî soykırımdır" sözüne tepkisini değerlendirmiştir. Dr. Erkin Emet çalışmasının Üçüncü Bölümünde 5 Temmuz olaylarından sonraki gelişmelere yer vermiştir. Bu bölümde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin 98/36 numaralı gizli genelgeyi yürürlükten kaldırması ile Dünya Uygur Kongresi Başkanı Rabia Kadir Hanımefendi'nin 5 Temmuz olaylarının içyüzünü anlatmak ve kamuoyu desteği sağlamak gayesiyle Japonya ve Avrupa ülkelerinde yaptığı etkinlikler yer almaktadır. Bununla beraber 5 Temmuz olayını müteakip Çin Hükümeti'nin Urumçi'de ivedilikle gerçekleştirdiği tutuklama ve yargısız infazların Uygurlar ile Çinliler arasındaki münasebetlere etkisi ve bu olayı müteakip Uygurlar ve Çinliler arasındaki ilişkilerinde seyrini değerlendirmiştir. Yazar çalışmasının Dördüncü Bölümünde 5 Temmuz olaylarını bu noktaya getiren süreci değerlendirirken,

bilhassa son 60 yılda Doğu Türkistan'da meydana gelen olayları da ana hatlarıyla ele almıştır. Bilhassa Barın ve Gulca olayları ile Çin'in bu olayları nasıl bastırıldığına dair gelişmeler görgü şahitlerinin ağzından verilmiştir. Bunlara ilave olarak Çin'in Uygurlara uyguladığı asimilasyon siyasetinin mihenk taşlarından olan dil politikasının süreci üzerinde durmuştur. Yazar çalışmasının Beşinci Bölümünde ana hatlarıyla diasporadaki Doğu Türkistan davasının tarihî seyri üzerinde durmuştur. Bu bölümde Doğu Türkistan Davasının diasporada ne zaman ve nasıl başladığı, geliştiği ve bugün itibarıyla geldiği nokta üzerinde duran Yazar, Diaspora Doğu Türkistanlıların, meseleyi uluslar arası arenaya taşıma süreci üzerinde de durmuştur. Bunların yanında Uluslararası Af Örgütü gibi beynelmilel insan hakları teşkilatlarının Doğu Türkistan meselesi ile alakalı çalışmalarına da yer vermiştir. Yazar çalışmasının son bölümünde Dünya Uygur Kongresi Başkanı Rabia Kadir Hanımefendi ve 5 Temmuz Urumçi Olayı şahitleriyle yaptığı söyleşi ile çalışmasına son vermiştir. Doğu Türkistan'da bilhassa 1949 sonrası vukua gelen olayların derli-toplu değerlendirilmesi ve bilgi sahibi olunması açısından bir açığı kapatacağına inandığım çalışmanın son yıllarda Doğu Türkistan hakkında yapılan bilimsel çalışmalar arasında takdir edilecek özelliklere sahip olan bu eser, aynı zamanda Üniversitelerde ders kitabı olarak da istifade edilebilecek hususiyetlere de sahiptir. Eserin muhtevasını meydana getiren konular bugün Doğu Türkistan'ın bağımsızlık mücadelesine ışık tutacak nitelikte olduğunu ifade etmek gerekir. Bu vesile ile Dr. Erkin Emet'i çalışmasında dolayı tebrik ederken, eserinin ikinci baskısına bir sonuç, bir bibliyografya ve mümkün olabilirse bir de index ilave etmesini kendisinde acizane istirham ederim.

KİTAP YAZARI :

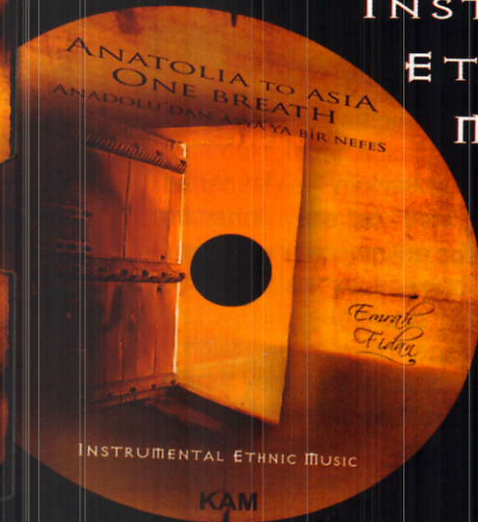
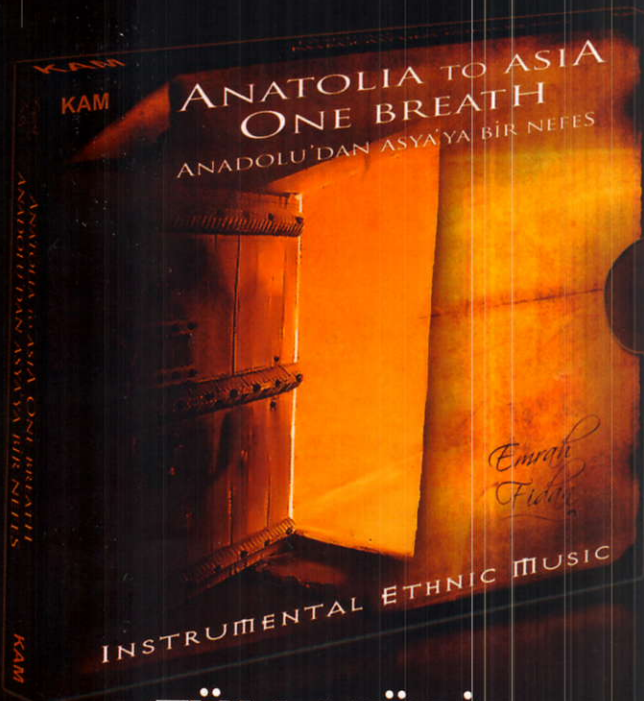
Dr. Erkin Emet,

5 Temmuz Urumçi Olayı ve Doğu Türkistan, Grafiken Yayınları, Ankara 2009, 173 sayfa.

ANADOLU'DAN ASYA'YA BİR NEFES

ANATOLIA TO ASIA ONE BREATH

*Emrah
Fidan*

INSTRUMENTAL
ETHNIC
MUSIC

TÜM MÜZİK MARKETLERDE

KAM

TFM